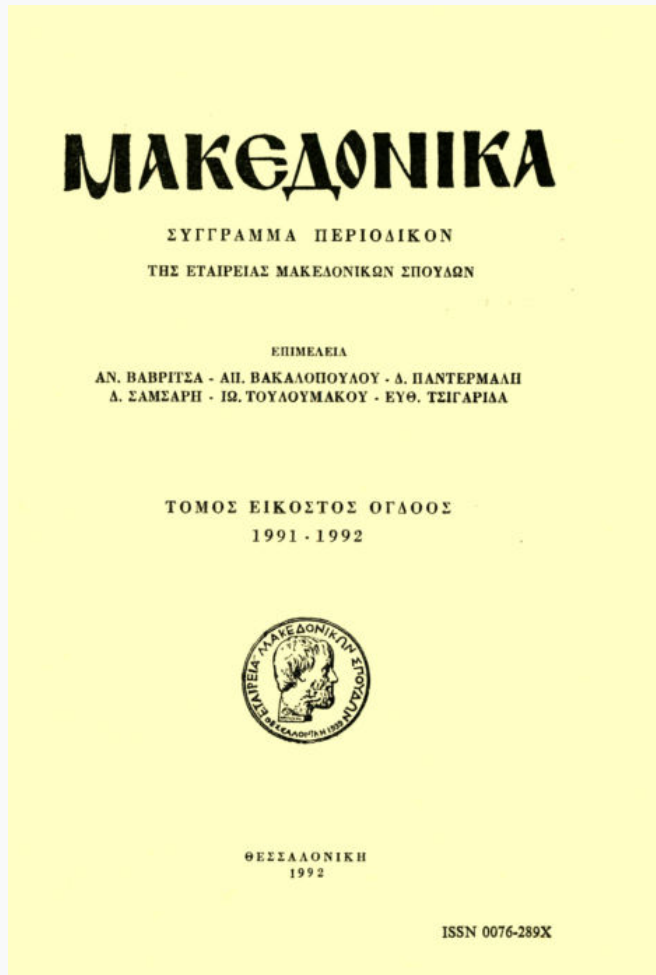

Μακεδονικά

Τόμ. 28 (1992)

Ατομικές χορηγήσεις της Ρωμαϊκής πολιτείας (civitas Romana) και η διάδοσή της στη Ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία: III-Το ανατολικό τμήμα της επαρχίας

Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.150](https://doi.org/10.12681/makedonika.150)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1992). Ατομικές χορηγήσεις της Ρωμαϊκής πολιτείας (civitas Romana) και η διάδοσή της στη Ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία: III-Το ανατολικό τμήμα της επαρχίας. *Μακεδονικά*, 28, 156–196.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.150>

ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
(CIVITAS ROMANA)
ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

III. ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Εἰσαγωγικά

Η παρούσα εργασία εντάσσεται στα πλαίσια μιας έρευνάς μας που αφορά τις ατομικές χορηγήσεις (*virittim*) της Ρωμαϊκής πολιτείας (*civitas Romana*) και τη διάδοσή της στη ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία. Συγκεκριμένα, ύστερα από τη μελέτη του φαινομένου αυτού στις δυο σπουδαιότερες μακεδονικές πόλεις, τη Θεσσαλονίκη και τη Βέροια¹, εξετάζονται τώρα εδώ οι διαστάσεις του στο ανατολικό τμήμα της επαρχίας.

Με βάση το επιγραφικό υλικό της περιοχής και σύμφωνα με τις εισαγωγικές παρατηρήσεις που παραθέσαμε σε προηγούμενες σχετικές δημοσιεύσεις, οι νέοι Ρωμαίοι πολίτες θα μπορούσαν κι εδώ να διακριθούν σε τέσσερες κατηγορίες. Στην πρώτη από αυτές ανήκουν οι νέοι *cives Romani* που αναγνωρίζονται με ασφάλεια, εφόσον φέρουν αυτοκρατορικά gentilicia (ή cognomina σε -anus προερχόμενα από τέτοια gentilicia)· στην ίδια κατηγορία θα μπορούσαν να συγκαταλεχθούν και οι φορείς ονομάτων γένους που απαντούν αποκλειστικά μεταξύ των Ρωμαίων αρχόντων, αλλά δεν υπάρχουν τέτοιες περιπτώσεις στην περιοχή που μελετούμε. Στη δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται με αρκετές πιθανότητες φορείς ονομάτων γένους, τα οποία είναι κοινά ανάμεσα σε Ρωμαίους άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας και σε παρόμοιους άρχοντες άλλων επαρχιών της Ανατολής ή σε *negotiatores*. Στην τρίτη κατηγορία συγκαταλέγονται, με πολύ λιγότερες πιθανότητες, νέοι *cives Romani*, που ανήκαν σε οικογένειες παροίκων ή Ανατολιτών μεταναστών και έχουν gentilicia Ρωμαίων επαρχιακών αρχόντων της Ανατολής ή gentilicia κοινά ανάμεσα σε τέτοιους άρχοντες και σε *negotiatores*.

Τέλος, στην τέταρτη κατηγορία κατατάσσονται άτομα με σπάνια ρωμαϊκά gentilicia με τις εξής όμως δυο προϋποθέσεις: 1) εφόσον πρόκειται για στρατιωτικούς· γιατί στην περίπτωση αυτή θεωρείται πιθανό ότι όφειλαν τα gentilicia τους σε αξιωματικούς των στρατιωτικών μονάδων, από τις

---

1. Βλ. στις συντομογραφίες: ΧΡΠΜ I-II.

οποίες είχαν αφυπηρετήσει οι ίδιοι ή πρόγονοί τους λαμβάνοντας μαζί με τη *honesta missio* και την *civitas Romana*²) εφόσον φέρουν ελληνικά *cognomina* και σπάνια ρωμαϊκά *gentilicia*, που δεν απαντούν μεταξύ των γνωστών ως τώρα *negotiatores* της Ανατολής· στην περίπτωση αυτή πιστεύουμε ότι πρόκειται πιθανώς είτε για απογόνους στρατιωτικών οικογενειών είτε για απελεύθερους *negotiatorum*, των οποίων τα *gentilicia* μας ήταν άγνωστα ως τώρα.

Πριν προχωρήσουμε όμως στη μελέτη των τεσσάρων παραπάνω κατηγοριών, κρίνουμε απαραίτητη μια υπόμνηση σχετικά με την εθνική σύνθεση του πληθυσμού της περιοχής που μας απασχολεί. Συγκεκριμένα δε θα πρέπει να λησμονούμε ότι στην περιοχή αυτή, εκτός από τους Έλληνες, τους εξελληνισμένους Ανατολίτες μετανάστες και τους Ρωμαίους αποίκους, έχουμε, ακόμη και κατά την αυτοκρατορική περίοδο, έντονη δημογραφική παρουσία των Θρακών, οι οποίοι βέβαια δεν εξαιρέθηκαν από τις ατομικές χορηγήσεις της *civitas Romana*³.

Οι Θράκες αυτοί πολιτογραφημένοι Ρωμαίοι πολίτες αναγνωρίζονται με βάση τα παρακάτω κριτήρια: 1) το θρακικό τους όνομα — στις περιπτώσεις που διατηρείται αυτό ως *cognomen*· 2) την ανάθεση που κάνουν σε θρακικές θεότητες· 3) την παράσταση του Θράκα ιππέα στις επιτύμβιες στήλες τους· 4) την παρουσία άτεχνων αναγλύφων και μη επιμελημένων γραμμάτων στις στήλες τους. Ωστόσο, σχετικά με το πρώτο κριτήριο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι δεν αποκλείεται ένα άτομο θρακικής καταγωγής να έφερε ελληνικό *cognomen*, αφού μας είναι γνωστή η μεγάλη πρόοδος που είχε σημειώσει στην κοιλάδα του Στρυμόνα το φαινόμενο του εξελληνισμού (ειδικότερα του ανθρωπωνυμικού)⁴.

Τέλος, από μεθοδολογική άποψη, αξίζει να σημειωθεί ότι στην περιοχή που μελετούμε η αναγνώριση των νέων Ρωμαίων πολιτών παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερες δυσχέρειες. Κι αυτό, γιατί έχουμε εδώ την παρουσία όχι μόνο οικογενειών από *negotiatores*, όπως στη Θεσσαλονίκη και τη Βέροια, αλλά επιπλέον και Ρωμαίων αποίκων (των Φιλιππων) εγκατασπαρμένων μάλιστα και στο εκτεταμένο *territorium* της αποικίας⁵. Εξάλλου, λόγω της προόδου που σημείωσε ο εκλατινισμός μεταξύ των *incolae* της αποικίας και ιδιαίτερα μεταξύ των Θρακών, απαντούν αρκετοί νέοι Ρωμαίοι πολίτες με *tria nomina* ρωμαϊκά. Σε τέτοιες περιπτώσεις πρόκειται μάλλον για Θράκες παρά για Έλληνες, αφού οι πρώτοι ήταν εκείνοι που είχαν κυρίως υποστεί εκλατινισμό (ή εκρωμαϊσμό). Όταν μάλιστα πρόκειται για στρατιωτικούς,

1. Βλ. Σ α μ σ ά ρ η, Έρευνες στη Θράκη, 130-302.

2. Βλ. Σ α μ σ ά ρ η, Εξελληνισμός της Θράκης, *passim*.

3. Βλ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία, 81-84.

μπορεί κανείς με μεγαλύτερη ακόμη βεβαιότητα ν' αναγνωρίσει σε αυτούς θρακική καταγωγή, αφού οι Θράκες έδειχναν ιδιαίτερη προτίμηση στο στρατιωτικό επάγγελμα.

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Α' κατηγορία

Αίλιοι

Από τις ελληνικές και λατινικές επιγραφές της περιοχής που μας απασχολεί εδώ γίνονται γνωστά δέκα άτομα (οχτώ άντρες και δυο γυναίκες) με το αυτοκρατορικό gentilicium Αίλιος/α. Από τις επιγραφές αυτές οι δυο μόνο φέρουν χρονολογία: 125/6 και 238 μ.Χ.¹ ενώ οι υπόλοιπες ανάγονται χρονολογικά στο 2ο-3ο μ.Χ. αιώνα.

Τα τρία από τα άτομα αυτά αναφέρονται σε επιγραφές της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων και του territorium που υπαγόταν σε αυτή¹. Συγκεκριμένα σε λατινική αναθηματική επιγραφή, χαραγμένη σε βράχο της ακρόπολης των Φιλίππων, μνημονεύεται η Aelia Atena²· σε επιτύμβιες πάλι λατινικές επιγραφές από το Παλαιοχώρι (Καβάλας)³ κι από τη Δράμα⁴ αναφέρονται αντίστοιχα η Aelia Eut[ychia] και ο Π(όπλιος) Αίλιος Ευτυχίδης· ο τελευταίος Αίλιος, πιθανώς γόνος οικογένειας απελευθέρων (πρβ. το cognomen), θα ανήκε στην τοπική αριστοκρατία, αν κρίνει κανείς από το γεγονός ότι η επιγραφή είναι χαραγμένη σε μαρμαρίνη σαρκοφάγο. Επίσης, από λατινική επιγραφή (125/6 μ.Χ.) της Ρώμης⁵ μας είναι γνωστός ένας Φιλιππίσιος απόμαχος (veteranus) πραιτωριανός, ο P. Aelius Valerianus, πιθανώς θρακικής καταγωγής⁶.

Από την κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα μας είναι γνωστά τρία άτομα που φέρουν το αυτοκρατορικό gentilicium Αίλιος/α. Τα δυο από αυτά, που είναι και αδέρφια, μνημονεύονται σε ελληνική επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) της αρχαίας Σίρρας (σημ. Σερρών)⁷· πρόκειται για τον Αίλιο Ουαλεριανό και τον Αίλιο Τορκουάτο, που ήταν θρακικής ίσως καταγωγής,

1. Βλ. Δ. Σαμσάρη, ό.π.

2. P. Collart - P. Ducrey, *Philippes I. Les reliefs rupestres*, Athènes/Paris 1975, 157, αρ. 135.

3. Heuzey, *Mission*, 28, αρ. 8 [= Δ-ΜΛΦ 768, αρ. 986].

4. Δ-ΜΛΦ 810, αρ. 1068.

5. CIL VI, 32516 [= Dessau, ILS, αρ. 2405]. Πρβ. ΜΠ 12, αρ. 46. Fol, *Les Thraces*, 203, αρ. 54.

6. Βλ. Fol, ό.π.

7. Samaris, *Strymon*, 251, αρ. 63.

αν κρίνει κανείς από το *cognomen* του δεύτερου¹. Το τρίτο άτομο, ο Π(όπλιος) Αίλιος Κλαρανός Αλέξανδρος, μας είναι γνωστό από τιμητική επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) της αρχαίας πόλης κοντά στη σημ. Τερπνή (Νιγρίτας)²: πρόκειται για μέλος της τοπικής αριστοκρατίας, αφού στην επιγραφή μνημονεύεται με την ιδιότητα του επιμελητή μνημείων. Το μακεδονικό πάλι ιστορικό όνομά του Αλέξανδρος, που χρησιμεύει ως *supernomen*, είναι ενδεικτικό για τη μακεδονική καταγωγή του νέου αυτού Ρωμαίου πολίτη.

Τέλος, άλλοι τρεις Αίλιοι αναφέρονται σε ελληνικές επιγραφές της ΒΑ Μακεδονίας. Ο ένας από αυτούς, ο Π(όπλιος) Αίλιος Αρτώριος, πιθανώς σύζυγος της Πομπείας Μαντώς, μνημονεύεται σε αναθηματική επιγραφή στη θεά Τύχη (2ου μ.Χ. αι.), που προέρχεται από την ανώνυμη αρχαία πόλη στο σημ. Sandaski (Βουλγαρίας)³. Ο δεύτερος, που είναι ο Αίλιος Κρείσπος, αναφέρεται σε αναθηματική επιγραφή στη θεά Νείκη (του 238 μ.Χ.), προερχόμενη από την ίδια πόλη⁴. Ο τρίτος νέος Ρωμαίος πολίτης, ο Π(όπλιος) Αίλιος Κυήτος, σύζυγος της Θράκισσας Σκαρκαιζες, μας είναι γνωστός από επιτύμβια επιγραφή που βρέθηκε στο σημ. χωριό Πετρίτσι (περ. Sandaski)⁵. Τα ρωμαϊκά *cognomina* των τριών αυτών Αιλίων, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι δυο πρώτοι κάνουν ανάθεση σε ελληνικές θεότητες και ο τρίτος ήταν νυμφευμένος με Θράκισσα, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για εξελληνισμένους Θράκες.

Όσον αφορά την κοινωνική θέση των δέκα Αιλίων, παρατηρεί κανείς ότι για δυο μόνο από αυτούς παρέχονται πληροφορίες ή ενδείξεις ότι αποτελούσαν μέλη της τοπικής αριστοκρατίας. Από ονοματολογική και τυπολογική πάλι άποψη, αξιοσημείωτο είναι ότι οι πέντε από αυτούς ακολουθούν το ρωμαϊκό τριώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας (*tria nomina*) και οι άλλοι πέντε το ελληνικό κλασικό διώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας (*duo nomina*), αλλά έχουν το *cognomen* σε ονομαστική πτώση επηρεασμένοι από τη ρωμαϊκή ονοματολογική τυπολογία. Επίσης, από τους δέκα Αιλίους οι έξι έχουν ρωμαϊκό *cognomen* και οι τρεις ελληνικό, ενώ ο ένας από αυτούς έχει τρία ρωμαϊκά ονόματα κι ένα ελληνικό *supernomen*.

Τέλος, σχετικά με το πρόβλημα προσδιορισμού των χορηγών αυτοκρατόρων της Ρωμαϊκής πολιτείας, μόνο για πέντε από τους Αιλίους, οι οποίοι φέρουν το *praenomen* Π(όπλιος), μπορούμε με ασφάλεια ν' αναγνω-

1. Βλ. Samsaris, Strymon, 340.

2. Samsaris, ό.π., 222-223, αρ. 17.

3. IGB IV, αρ. 2268.

4. IGB IV, αρ. 2266.

5. IGB IV, αρ. 2330.

ρίσουμε ως χορηγό τον φιλέλληνα αυτοκράτορα Αδριανό. Αν κρίνει όμως κανείς από τη χρονολόγηση των επιγραφών, η Ρωμαϊκή πολιτεία είχε δοθεί σε προγόνους τους και μόνον ένας από αυτούς, που μνημονεύεται σε επιγραφή του 125/6 μ.Χ., την είχε λάβει ο ίδιος προσωπικά από τον Αδριανό.

Αυρήλιοι

Με βασικά κριτήρια τη χρονολόγηση των επιγραφών (*terminus ante quem* το έτος 212 μ.Χ.) και την παρουσία του *praenomen* Marcus (Μάρκος) αναγνωρίζονται, με αρκετές πιθανότητες, δεκατέσσερα συνολικά άτομα (δώδεκα άντρες και δυο γυναίκες), τα οποία θα είχαν λάβει την *civitas Romana* από τους δυο τελευταίους αυτοκράτορες της δυναστείας των Αντωνίνων, δηλ. από το Μάρκο Αυρήλιο ή τον Κόμμοδο. Από τις επιγραφές, που μνημονεύουν τα παραπάνω άτομα, η μια χρονολογείται στα 195 μ.Χ., μια άλλη στα χρόνια του Σεπτίμιου Σεβήρου, μια τρίτη στις αρχές του 3ου μ.Χ. αιώνα και άλλες δυο στο 2ο-3ο μ.Χ. αιώνα.

Τα δώδεκα από τα άτομα αυτά είναι Φιλιππίστοι και αναφέρονται σε λατινικές επιγραφές των Φιλίππων ή της Ρώμης. Έτσι, σε επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων¹ απαντά μια τριμελής οικογένεια Αυρηλίων· πρόκειται για τον M(arcus) Aurelius Lucius, απόμαχο λεγεωνάριο (*veteranus legionis Parthicae II*), που πέθανε σε ηλικία 55 χρόνων, για τη σύζυγό του Auf(elia) Calliste και για την κόρη τους Auf(elia) Lucilla. Το ελληνικό *cognomen* της γυναίκας του είναι ενδεικτικό της καταγωγής της από ελληνική ή εξελληνισμένη θρακική οικογένεια.

Από λατινικές επιτύμβιες επιγραφές της ίδιας πόλης μας είναι γνωστοί άλλοι δυο Αυρήλιοι: ο M. Aurelius Tertius² και ο [M.:] Aurelius Athepodorus³. Το πατρωνυμικό του πρώτου (Spurius = νόθος) είναι δηλωτικό της καταγωγής του από οικογένεια που δεν είχε το *justum matrimonium*. Το *cognomen* πάλι του δεύτερου μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι πρόκειται για άτομο θρακικής καταγωγής, αφού μας είναι γνωστό ότι οι εξελληνισμένοι Θράκες έδειχναν ιδιαίτερη προτίμηση στα ελληνικά θεοφόρα ονόματα. Εξάλλου, αν κρίνει κανείς από τη μαρμάρινη σαρκοφάγο, στην οποία είναι γραμμένο το επιτύμβιο του δευτέρου ατόμου, θα πρέπει αυτό ν' ανήκε στην τοπική αριστοκρατία. Επίσης, ανάμεσα στους Αυρηλίους που μας

1. BCH 61 (1937) 418, αρ. 12 [=RA 12 (1938) 324, αρ. 56]. Πρβ. ΜΠ 30, αρ. 245. SSM 444, αρ. 57.

2. BCH 61 (1937) 415-416, αρ. 9.

3. Φ. Πέτσα, Λατινικά επιγραφαί εκ Θεσσαλονίκης, ΑΕ 1950-1951, 54-55, αρ. 1. Η επιγραφή είχε μεταφερθεί παλιότερα —πιθανώς επί τουρκοκρατίας— στη Θεσσαλονίκη.

ενδιαφέρουν θα μπορούσε ίσως να συγκαταλεχθεί και ο Θράκας Αυρήλιος Ζιπύρων Διζανος, σύζυγος της Ουαλερίας Μοντάνας, που απαντά σε ελληνική επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων¹. Επιπλέον, έξι ακόμη Φιλιππησιοί πραιτωριανοί μαρτυρούνται σε λατινική επιγραφή (των χρόνων του Σεπτίμιου Σεβήρου) της Ρώμης²· είναι οι M. Aur(elius) Aprilis, M. Aur(elius) Bassus, M. Aur(elius) Cottus, Aurelius Marcianus, Aur(elius) Mucianus και M. Aur(elius) Fuscus. Η παρουσία του ονόματος Cottus (=Κοτς;) υποδηλώνει τη θρακική καταγωγή του ενός τουλάχιστον από τους έξι πραιτωριανούς· ενώ τα ρωμαϊκά *cognomina* και η στρατιωτική τους ιδιότητα μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι και οι υπόλοιποι πραιτωριανοί ήταν θρακικής καταγωγής.

Τέλος, από λατινική επιτύμβια επιγραφή (195 μ.Χ.)³ μας είναι γνωστός ο [M.] Aurelius Rescuporis, απόμαχος λεγεωνάριος (*veteranus legionis Claudia VII*), που καταγόταν από την Ηράκλεια (πιθανώς τη Σιντική) και ήταν θρακικής καταγωγής, όπως μαρτυρεί το θρακικό *cognomen*. Ένας ακόμη νέος Ρωμαίος πολίτης, ο Μ(άρκος) Αυρ(ήλιος) Καπιτωνιανός Αλέξανδρος, σύζυγος της Τερεντιανής Ιουλίας και αρχιερέας (της τοπικής αυτοκρατορολατρείας;), μνημονεύεται σε ελληνική οικοδομική επιγραφή (αρχών του 3ου μ.Χ. αι.) που βρέθηκε στο σημ. Sandaski (Βουλγαρίας)⁴. Η οικονομική ευχέρεια για την κατασκευή κίωνων σε στοά, καθώς και το θρησκευτικό αξίωμα, δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία ότι η οικογένεια ανήκε στην τοπική αριστοκρατία της ανώνυμης πόλης που βρισκόταν στο Sandaski.

Σχετικά με την ονοματοδοσία των δεκατεσσάρων Αυρηλίων, διαπιστώνει κανείς ότι οι δυο γυναίκες έχουν, όπως συνηθιζόταν, δυο μόνο ονόματα· ενώ οι δώδεκα άντρες ακολουθούν όλοι το ρωμαϊκό σύστημα των *tria nomina*, ανεξάρτητα αν από τους τρεις λείπει στις επιγραφές τους το προωνύμιο (προφανώς λόγω φθοράς των επιγραφών)· ο ένας μάλιστα από αυτούς φέρει επιπλέον κι ένα *supernomen* (ελληνικό). Όσο για τα επωνύμιά τους, διαπιστώνεται ότι οι δυο Αυρήλιοι έχουν ελληνικά, άλλοι δυο θρακικά και οι υπόλοιποι ρωμαϊκά *cognomina*.

1. BCH 60 (1936) 336-340. Ο εκδότης της επιγραφής εικάζει ότι πρόκειται για Θράκα που έλαβε το gentilicium Aurelius ύστερα από τη θητεία του στο ρωμαϊκό στρατό. Πρβ. όμως και Δ. Σ α μ σ ά ρ η, *Constitutio Antoniniana*, 346, όπου συγκαταλέγεται μεταξύ των Αυρηλίων που είχαν ευεργετηθεί από το γνωστό διάταγμα του Καρακάλλα.

2. CIL VI, 32624. Πρβ. ΜΠ 27, 30, 31, 33, αρ. 214, 243, 253, 272. ΜΠ-Σ 7, αρ. 1565. SSM 443-445, αρ. 41, 46, 52, 59, 66. F o I, *Les Thraces*, 211, αρ. 252, 255. 212, αρ. 262.

3. CIL III, 14507a [=ÖJh 4 (1901) 89]. Πρβ. ΜΠ-Σ 8, αρ. 1570. SSM 446, αρ. 73.

4. «Arheologija» 1982, σ. 53-54. SEG 32 (1982) 199, αρ. 677. Bull. ép. 1983, 120, αρ. 264.

Όσον αφορά τον προσδιορισμό των χορηγών αυτοκρατόρων, σε μια τουλάχιστον περίπτωση αναγνωρίζεται με βεβαιότητα ο αυτοκράτορας Βήρος (Verus)· πρόκειται για δυο Αυρήλιους, οι οποίοι φέρουν τα ονόματα Lucius (ως cognomen) και Lucilla, που ήταν αντίστοιχα το praenomen του Βήρου και το cognomen της συζύγου του· κι αν κρίνει κανείς από τη χρονολόγηση της επιγραφής (στο 2ο-3ο μ.Χ. αι.), η *civitas Romana* είχε δοθεί από τον αυτοκράτορα αυτόν σε προγόνους των παραπάνω Αυρηλίων. Επίσης, σε μια άλλη περίπτωση ενός απόμαχου στρατιωτικού, που αναφέρεται σε επιτύμβια επιγραφή του 195 μ.Χ., θα μπορούσαμε ν' αναγνωρίσουμε ως χορηγό της *civitas Romana* το Μάρκο Αυρήλιο και να προσδιορίσουμε μάλιστα τη χορήγηση στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του, υπολογίζοντας την ηλικία του στρατιωτικού. Για τους υπόλοιπους νέους Ρωμαίους πολίτες οι επιγραφές δεν παρέχουν ενδείξεις, ώστε να μπορούμε να κρίνουμε αν ο χορηγός αυτοκράτορας ήταν ο Μάρκος Αυρήλιος ή ο Κόμμοδος.

Ι ο ύ λ ι ο ι

Στις επιγραφές μαρτυρείται ένας σημαντικός αριθμός από σαράντα δυο συνολικά άτομα (31 άντρες και 11 γυναίκες) που φέρουν το αυτοκρατορικό gentilicium Ιούλιος/α (ή το cognomen Ιουλιανός/ή). Από τα άτομα αυτά μόνο τα τρία απαντούν σε χρονολογημένες επιγραφές (του 26 π.Χ., του 123 μ.Χ. και του 155/6 μ.Χ.)· από τα υπόλοιπα άτομα ένα αναφέρεται σε επιγραφή του 1ου μ.Χ. αι., τέσσερα σε επιγραφές των χρόνων του Βεσπασιανού, τέσσερα σε επιγραφές του 2ου μ.Χ. αι. (οι δυο είναι της εποχής του Μάρκου Αυρήλιου), άλλα τέσσερα σε επιγραφές του 2ου-3ου μ.Χ. αι. και επτά άτομα σε επιγραφές του 3ου μ.Χ. αιώνα.

Οι περισσότεροι από τους Ιουλίους απαντούν στην επιγραφική της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίπων και του territorium που υπαγόταν σε αυτή. Ανάμεσα σε αυτούς ξεχωρίζει ένα μέλος της θρακικής βασιλικής δυναστείας, ο C. Iulius Roeme [talcis] rex, regis Raescu[pro]ris f(ilius), που αναφέρεται σε τιμητική επιγραφή του 1ου μ.Χ. αι.¹ και που θα πρέπει να ταυτιστεί με τον C. Iulius Rhoemetalca, ο οποίος μνημονεύεται σε επιγραφή της Ρώμης². Δυστυχώς η επιγραφή δε χρονολογείται επακριβώς και για το λόγο αυτό δεν είναι ασφαλής η ταύτιση του Θράκα αυτού δυνάστη³. Έτσι, αρκετοί ερευνητές, με βάση το πατρώνυμό του, πρότειναν την ταύτισή του με

1. BCH 56 (1932) 202-203, αρ. 4.

2. CIL VI, 20718 [= Dessau, ILS, αρ. 849].

3. Βλ. λεπτομέρειες σχετικά με το πρόβλημα αυτό στον G. Gaggero, *Citoyens romains dans la Thrace indépendante*, «Pulprudeva» 2 (1976) 254-257.

τον Ροιμητάλκη Β¹, ο οποίος βασίλευσε σ' ένα τμήμα της Θράκης επί αυτοκράτορα Τιβερίου², από τον οποίο θα είχε λάβει και την *civitas Romana*. Άλλοι όμως ερευνητές, κρίνοντας από το προωνύμιό του (Caius), τον ταυτίζουν με τον Ροιμητάλκη Γ', προσωπικό φίλο του Καλιγούλα³, στον οποίο θα όφειλε την *civitas Romana* και τα δυο ονόματά του (praenomen + gentilicium).

Μεταξύ των άλλων Ιουλίων ξεχωρίζουν επίσης δυο αδέρφια, μέλη της υψηλής θρακικής αριστοκρατίας, ο C. Iulius Teres και ο [C.] Iulius Maximus, που αναφέρονται σε λατινική τιμητική επιγραφή (εποχής Μάρκου Αυρηλίου)⁴. Ο πρώτος από αυτούς ήταν, σύμφωνα με τις πληροφορίες που προσφέρει η επιγραφή, θρακάρχης και *pater senatorum* και ο δεύτερος *quaestor pro praetore* της ρωμαϊκής επαρχίας Βιθυνίας-Πόντου και *praetor designatus* κλπ.⁵ δηλαδή είχαν καταφέρει, με την απόκτηση της *civitas Romana*, ν' αναρριχηθούν στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας του Ρωμαϊκού κράτους.

Από το αστικό κέντρο της αποικίας μας είναι γνωστοί επίσης άλλοι εφτά νέοι Ρωμαίοι πολίτες, από τους οποίους ένας ήταν πραικων, ένας άλλος θηριομάχος, δυο *cultores Silvani* και τρεις απόμαχοι στρατιωτικοί. Συγκεκριμένα από ελληνική επιτύμβια επιγραφή μας είναι γνωστός ο πραικων (=δημόσιος κήρυκας) Ιούλιος⁶, που καταγόταν από τη Φιλαδέλφεια της Λυδίας και συνεπώς αποτελούσε μέλος της παροικίας των Ανατολιτών μεταναστών που είχε ιδρυθεί στους Φιλίππους. Από το επιτύμβιο (σε σαρκοφάγο) ενός πλουσίου Ρωμαίου αποίκου, που είχε καταβάλει τις δαπάνες για τη διοργάνωση μονομαχιών και θηριομαχιών, γίνεται γνωστός ο θηριομάχος (*venator*) Iulius Fidei [...]⁷. Λατινική αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.)⁸ μνημονεύει δυο *cultores Silvani*, δηλ. μέλη λατρευτικού συλλόγου του θεού Σιλβανού, τον Iulius Candidus και τον C. Iulius Philippus, από τους οποίους ο πρώτος θα ήταν θρακικής και ο δεύτερος μακεδονικής καταγωγής. Σε στρατιωτικό *diploma* (εποχής Βεσπασιανού)⁹, που βρέθηκε κοντά

1. PIR² IV 3, 263-264, ap. 517. P. Collart, Inscriptions de Philippes, BCH 56 (1932) 205.

2. Βλ. Dim. C. Samsaris, Le royaume client thrace aux temps de Tibère et la tutelle romaine de Trebellenus Rufus (Le stade transitif de la clientèle à la provincialisation de la Thrace), «Δωδώνη» 17 (1988) 159 κ.ε.

3. Th. Mommsen, στο CIL VI, 20718. H. Dessau, ILS, ap. 849.

4. BCH 62 (1938) 422. Πρβ. ΜΠ 67, ap. 618.

5. BCH 59 (1935) 156-157, ap. 53. Bull. ép. 1938, 442, ap. 219. Πρβ. ΜΠ 61, ap. 568.

6. BCH 47 (1923) 86, ap. 4.

7. Δ-ΜΛΦ 736-738, ap. 935. Πρβ. ΜΠ 63, ap. 586. 67, ap. 621.

8. BIAB 6 (1930/31) 146. Πρβ. ΜΠ 66, ap. 612.

στη βουλγαρική πόλη Breznik, αναφέρεται ο Φιλιππήσιος απόμαχος στρατιωτικός Ti. Iulius Pudens. Σε λατινική επιτύμβια επιγραφή της Ρώμης¹ μνημονεύονται ο Φιλιππήσιος C. Iulios Longinus, *veteranus leg(ionis) VIII Augustae*, η σύζυγός του Ιουλία Ελπίς και ο *libertus* C. Iulios Prosdoxos· ο απόμαχος αυτός λεγεωνάριος είχε εγκατασταθεί ως άποικος επί Βεσπασιανού στο Reate. Ένας άλλος απόμαχος στρατιωτικός, ο [I]ulius I[---], καταγόμενος από τους Φιλίππους, μαρτυρείται σε λατινική επιγραφή του Μισσηνού². Επίσης, σε λατινική επιγραφή των Φιλίππων αναφέρεται η Iulia M[---]³, μητέρα ενός στρατιώτη της *XI cohors urbana*.

Από το *territorium* της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων μας είναι γνωστοί δέκα Ιούλι(-οι ή -ανοί). Συγκεκριμένα σε ελληνική επιγραφή από το σημ. χωριό Καλαμπάκι⁴ μνημονεύεται ένας απελεύθερος, ο Ιούλιος Ευτύχης, που ήταν «ἀρκάρις ἄργενταρίων», δηλ. ταμίας του σωματείου των αργυραμοιβόν ή πιθανότερα των κατασκευαστών ή εμπόρων ειδών αργυροχοΐας. Σε δυο λατινικές επιγραφές της Δράμας αναφέρονται ο Iulius [F]estus⁵ και η Iulia Festi[va]⁶ και σε άλλες δυο επιγραφές από τα σημ. χωριά Νικήσιανη⁷ και Παλαιοχώρι⁸ ο [Iu]lius Val[ens] και η [I]ulia Polla. Επίσης, σε ενεπίγραφη μαρμάρινη σαρκοφάγο (2ου-3ου μ.Χ. αι.) από το σημ. χωριό Κρηνίδα⁹ μαρτυρείται μια οικογένεια της τοπικής αριστοκρατίας· πρόκειται για τον [---Va]lerianus, *decurio quinquennalis* των Φιλίππων, και τις κόρες του Iulia και Iuliane. Λαμβάνοντας κανείς υπόψη τόσο την πρακτική που ακολουθείτο στη μεταβίβαση των ονομάτων από τους γονείς στα παιδιά, όσο και το γεγονός ότι τη Ρωμαϊκή πολιτεία την είχε κληρονομήσει ο πατέρας, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η πλήρης ονομασία του θα ήταν [Iulius Va]lerianus· το επωνύμιό του μάλιστα Valerianus (από το *gentilicium* Valerius) μαρτυρεί καταγωγή από στρατιωτική οικογένεια, αφού το *gentilicium* Valerius, όπως είναι γνωστό, ήταν ιδιαίτερα προσφιλές μεταξύ των στρατιωτικών. Τέλος, δυο Ιουλιανοί, ο [Ιουλιανός Σε]κούνδος και η κόρη του (Ιο)υλιανή, μας είναι γνωστοί από ελληνική επιτύμβια επι-

1. CIL IX, 4684 [= Dessau, ILS, αρ. 2460 = Δ-ΜΑΦ 752, αρ. 970]. Πρβ. ΜΠ 64, αρ. 594. SSM 451, αρ. 137.

2. CIL X, 2538. Πρβ. ΜΠ-Σ 13, αρ. 1617.

3. BCH 57 (1933) 377, αρ. 34.

4. BCH 47 (1923) 78, αρ. 39 [= SEG II, 73, αρ. 421]. Πρβ. Collart, Philippes, 271, σημ. 2. ΜΠ 62, αρ. 577.

5. Δ-ΜΑΦ 785, αρ. 1019 [= RA 1860, σ. 73].

6. Heuzey, Mission, 148, αρ. 77 [= Δ-ΜΑΦ 787, αρ. 1022].

7. BCH 47 (1923) 55, αρ. 11.

8. Heuzey, ό.π., 28, αρ. 8 [= Δ-ΜΑΦ 768, αρ. 986].

9. Samsaris, Strymon, 299-300, αρ. 166.

γραφη προερχόμενη από το σημ. Ροδολίβος¹.

Από την Αμφίπολη έχουμε ένα από τα πρωιμότερα χρονολογημένα παραδείγματα πολιτογραφήσεων. Είναι το παράδειγμα του γιατρού Σέξτου Ιούλιου, που μνημονεύεται σε επιγραφή του 26 π.Χ.² Από την ίδια πόλη έχουμε το επιτύμβιο του Ιούλιου Ερμά³. Από την πόλη πάλι των Σερρών μας είναι γνωστοί δυο απόγονοι νέων Ρωμαίων πολιτών θρακικής καταγωγής, ο Ιουλιανός Βουρεια και ο Αυρήλιος Ιούλιος Βρασου, που αναφέρονται σε επιγραφές του 155/6 μ.Χ.⁴ και του 3ου μ.Χ. αι.⁵ Σε ελληνική επιτύμβια επιγραφή (3ου μ.Χ. αι.) της Βέργης⁶ μαρτυρείται μια παλιά αριστοκρατική οικογένεια Ιουλιών, που μέλη της είχαν καταλάβει ανώτερα επαρχιακά αξιώματα· πρόκειται για τον Ιούλιο Ινγένο, μακεδονiάρχη και ιεροφάντη του «κοινού» των Μακεδόνων, το γιο του Ιούλιο Μάρκο, επίσης μακεδονiάρχη, και τον εγγονό του Ιούλιο Νεικοπολιανό. Όπως μαρτυρεί το επώνυμο του εγγονού, η οικογένεια είλκε την καταγωγή της (από πατέρα ή μητέρα) από τη Νικόπολη (του Νέστου;). Από την ίδια πόλη μας είναι γνωστή η Ιουλιανή, αρχιέρεια(;) της τοπικής αυτοκρατορολατρείας, η οποία αναφέρεται σε τιμητική επιγραφή του 1ου μ.Χ. αι.⁷ Από τη γειτονική αρχαία πόλη της Τραγίλου μας είναι γνωστός ο Γ(άιος) Ιούλιος Ερμασίων, του οποίου διασώθηκε το επιτύμβιό του (2ου-3ου μ.Χ. αι.)⁸. Από την αρχαία πάλι πόλη κοντά στη σημ. Τερπνή έχουμε μια ελληνική τιμητική επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.)⁹, που μνημονεύει δυο μέλη της τοπικής αριστοκρατίας, την Ιουλία και το σύζυγό της Κόϊντο Φίλιππο, ευεργέτη της πόλης. Επίσης, σε λατινικές επιγραφές της Ρώμης μαρτυρούνται τέσσερις πραιτωριανοί, που ανήκαν στη φυλή Φαβία, στην οποία κατατάσσονταν οι Ρωμαίοι πολίτες της Ηράκλειας Σιντικής· πρόκειται για τους C. Iulius Gemellus¹⁰, γιο του Dizala, C. Iulius Montanus¹¹, γιο του Zoilus, C. Iulius

1. Samsaris, ό.π., 294-295, αρ. 154.

2. Καφταντζή, Ιστορία των Σερρών και της περιφέρειάς της, I, Αθήνα 1967, 386-387, αρ. 619.

3. Καφταντζή, ό.π., 403-404, αρ. 654.

4. Samsaris, Strymon, 236-238, αρ. 39.

5. Samsaris, ό.π., 231-233, αρ. 35.

6. Ό.π., 219-220, αρ. 8.

7. Ό.π., 221, αρ. 11.

8. Ό.π., 225, αρ. 23.

9. Ό.π., 222-223, αρ. 17.

10. Dessau, ILS, αρ. 2030 [=Δ-ΜΛΦ 687, αρ. 846]. Πρβ. MII 62, αρ. 573. F o l, Les Thraces, 223, αρ. 528. SSM 451, αρ. 135.

11. Dessau, ό.π., αρ. 2032. Πρβ. MII 65, αρ. 606, F o l, Les Thraces, 201, αρ. 1. SSM 451, αρ. 140.

Sabinus¹, γιο του Caius, και C. Iulius Verus². Ο πρώτος τουλάχιστον από τους πραιτωριανούς αυτούς ήταν γόνος θρακικής οικογένειας, όπως μαρτυρεί το θρακικό πατρωνυμικό του· αλλά θρακικής επίσης καταγωγής θα πρέπει να ήταν και οι τρεις άλλοι πραιτωριανοί.

Τέλος, σε ελληνικές επιγραφές της ΒΑ Μακεδονίας μαρτυρούνται έξι άτομα που φέρουν το όνομα Ιούλι(ος ή -ανός). Συγκεκριμένα σε οικοδομική επιγραφή από το Sandaski μνημονεύεται η αρχιέρεια Τερεντιανή Ιουλία, σύζυγος του Μ. Αυρ(ήλιου) Καπιτωνιανού³. Σε επιτύμβια επιγραφή από την ίδια πόλη αναφέρεται η Ιουλία⁴, η οποία ήταν θρακικής καταγωγής, όπως φαίνεται από το θρακικό cognomen (Πυρουσαλα) της μητέρας της. Από αναθηματική επιγραφή (α' μισού του 3ου μ.Χ. αι.)⁵, προερχόμενη από το ιερό του Θράκα ιππέα (θεού Σαληνού) κοντά στο Sandaski, γνωρίζουμε έναν Ιουλιανό. Σε επιτύμβια επιγραφή (123 μ.Χ.) από την περιοχή του Sandaski (αρχαιολογική θέση ανάμεσα στα σημ. χωριά Sušica και Zlatolist) μνημονεύεται ο [Ι]ούλιος Μερκάτωρ, σύζυγος της Θράκισσας Δενθαιβαρεος⁶. Σε άλλη επιγραφή (τιμητική) του 210 μ.Χ. από την περιοχή του Sandaski (κοντά στο σημ. χωριό Largitio) απαντά ο Ιουλιανός Αλέξανδρος, σύζυγος της Φλαβιανής Φιλοκράτειας⁷. Ακόμη, από δυο επιγραφές (η μια αναθηματική), που βρέθηκαν στην αρχαία πόλη μεταξύ της Gorna Gradešnica και του Ilindeci⁸, μας είναι γνωστός ο Γ(άιος) Ιούλιος Μάξιμος· πρόκειται για μέλος της τοπικής αριστοκρατίας, όπως συμπεραίνεται από την αναθηματική επιγραφή, όπου γίνεται λόγος για την κατασκευή ενός μεγάλου κτίσματος (ναού ή μανσωλείου) από το άτομο αυτό.

Από κοινωνική άποψη, διαπιστώνει κανείς ότι από τους σαράντα δυο συνολικά νέους Ρωμαίους πολίτες, που όφειλαν την απονομή της *civitas Romana* στον Αύγουστο ή σε κάποιον από τους διαδόχους του, ο ένας ανήκε στο θρακικό δυναστικό οίκο, δυο ανήκαν στη nobilitas της ρωμαϊκής κοινωνίας, οι τρεις στην επαρχιακή αριστοκρατία της Μακεδονίας και οι δεκατρείς στην τοπική αριστοκρατία διαφόρων πόλεων· στους τελευταίους θα πρέπει να προστεθούν και εννιά ακόμη στρατιωτικοί ή συγγενείς στρατιωτικών. Αυτό σημαίνει ότι ο συνολικός αριθμός των μελών της αριστο-

1. CIL VI, 32638 b. Πρβ. F o I, Les Thraces, 205, αρ. 112.

2. CIL VI, 2611. Πρβ. F o I, ό.π., 205, αρ. 121.

3. Βλ. πιο πάνω, σ. 161.

4. IGB IV, αρ. 2275.

5. T. Ivanov, Svetilišteto na Trakijskija konnik ΘΕΟΣ ΣΑΛΗΝΟΣ pri Sandaski, «Arheologija» 26 (1984), τεύχ. 1, 8, αρ. 7.

6. IGB IV, αρ. 2321.

7. IGB IV, αρ. 2265.

8. IGB IV, αρ. 2242 και 2243.

κρατίας ανέρχεται σε είκοσι οχτώ, δηλ. σ' ένα ποσοστό 66,7% στο σύνολο των νέων Ρωμαίων πολιτών της κατηγορίας που εξετάσαμε.

Από ονοματολογική άποψη, αξιοσημείωτο είναι ότι από τα σαράντα δυο άτομα με το όνομα Ιούλι(-ος ή -ανός) τα δεκατέσσερα φέρουν *tria nomina*, σύμφωνα με το ρωμαϊκό σύστημα ονοματοδοσίας, τα είκοσι έχουν δυο ονόματα, σύμφωνα με το ελληνικό διώνυμο σύστημα, και άλλα οχτώ έχουν ένα μόνο όνομα (*unicum*). Επίσης, παρατηρεί κανείς ότι από τα τριάντα δυο συνολικά άτομα με *cognomina*, τα είκοσι φέρουν ρωμαϊκά επωνύμια, τα οχτώ άτομα ελληνικά και τα τέσσερα άτομα θρακικά επωνύμια. Ακόμη, είναι εμφανές ότι η τυπολογία των ονομάτων είναι βαθιά επηρεασμένη από τη ρωμαϊκή, αφού αυτήν ακολουθεί η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων.

Τέλος, όσον αφορά τον προσδιορισμό των χορηγών αυτοκρατόρων, μόνο για δεκατρία άτομα είναι δυνατό να προσδιοριστεί ο συγκεκριμένος αυτοκράτορας, χάρη στα αυτοκρατορικά τους *praenomina*. Συγκεκριμένα για τα δώδεκα άτομα, τα οποία φέρουν το αυτοκρατορικό προωνύμιο Γάιος (*Caius*), χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους θα ήταν ο αυτοκράτορας Αύγουστος ή πιθανότερα ο Καλιγούλας· ενώ για ένα άτομο, που φέρει το αυτοκρατορικό προωνύμιο Τίβεριος (*Tiberius*), φαίνεται πως η οικογένειά του όφειλε την απονομή της *civitas Romana* στον αυτοκράτορα Τιβέριο.

Κ λ α ύ δ ι ο ι

Οι επιγραφές της περιοχής που εξετάζουμε μας κάνουν γνωστή την ύπαρξη είκοσι ένα ατόμων (δεκαεφτά αντρών και τεσσάρων γυναικών) με το αυτοκρατορικό *gentilicium* Κλαύδιος/α ή το *cognomen* Κλαυδιανός/ή. Από τις επιγραφές αυτές τέσσερις μόνο φέρουν χρονολογία (150, 156, 192/3 ή πιθανότερα 76/7 και 215 μ.Χ.)· ενώ από τις υπόλοιπες επιγραφές τρεις χρονολογούνται στον 1ο μ.Χ. αι., δυο στο 2ο αι., τρεις στο 2ο-3ο αι. και μια στον 3ο αιώνα.

Τα οχτώ από τα άτομα αυτά απαντούν σε ελληνικές και λατινικές επιγραφές της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων και του *territorium*. Συγκεκριμένα σε ελληνική αναθηματική επιγραφή της αποικίας¹ απαντά ο Κλ(αύ)διος Πρόκουλος, σύζυγος της Ουλπίας Μελτίνης· από την ανάθεση που κάνουν στη Μητέρα των θεών εικάζεται ότι πρόκειται ίσως για οικογένεια μικρασιατικής καταγωγής. Σε ελληνική επιτύμβια επιγραφή (3ου μ.Χ. αι.)

1. CIG 2011 Add. [= Δ-ΜΑΦ 734, αρ. 931]. Πρβ. ΜΠ-Σ 17, αρ. 1649. Collart, Philippes, 955, σημ. 1.

της ίδιας πόλης¹ αναφέρεται η Αυρ(ηλία) Κλαυδία, σύζυγος του πραγματευτή Αυρηλίου Σεβήρου, που ανήκε σε παλιά οικογένεια Κλαυδίων. Σε λατινική επιτύμβια επιγραφή (εποχής Τραϊανού)² μνημονεύεται ο Ti. Claudius Maximus, *vet(eranus), eques leg. VII Claudiae, quaestor equitum, singularis legati legionis eiusdem* κλπ. Πρόκειται για τον ήρωα των δακικών πολέμων, ο οποίος είχε φονεύσει τον βασιλιά των Δακών Δεκέβαλο. Σε άλλη λατινική επιγραφή των Φιλίππων³ αναφέρεται ο Ti. Claudius Magnus, *cultor Silvani*, δηλ. μέλος λατρευτικού συλλόγου του θεού Σιλβανού. Επίσης, από δυο λατινικές επιτύμβιες επιγραφές της ίδιας πόλης μας είναι γνωστοί δυο Κλαύδιοι: η [C]laudia Cleo(patra)⁴ και ο Ti. Claudius [Cel ή Val]erianus⁵. Από το *territorium* της αποικίας των Φιλίππων μας είναι γνωστοί δυο Κλαύδιοι: ο Κλαύδιος Απολλώνιος, που μνημονεύεται σε ελληνική επιτύμβια επιγραφή από το σημ. χωριό Καλαμπάκι⁶, και ο [C]laudius Celer, στρατιώτης της *cohors X urbana*. Ο δεύτερος Κλαύδιος αναφέρεται σε λατινική αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.) χαραγμένη σε χάλκινο θυμιατήρι, το οποίο βρέθηκε στο ιερό του Θράκα ιππέα (Ήρωα Αυλωνέιτη) κοντά στο σημ. χωριό Κήπια (Καβάλας)⁷.

Από την κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα μας είναι γνωστοί έντεκα νέοι Ρωμαίοι πολίτες. Ο ένας από αυτούς, ο Τι(βέριος) Κλαύδιος Κλήμης, ήταν τοπικός άρχοντας της Αμφίπολης και αναφέρεται σε ενεπίγραφο τιμητικό βάθρο (του 192/3 ή πιθανότερα 76/7 μ.Χ.), που είχαν στήσει οι νέοι της πόλης αυτής για τον Μένανδρο Νεικολάου⁸. Ένας άλλος, ο Κλαύδιος, μνημονεύεται σε ελληνική επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) της Γαζώρου⁹.

Άλλοι έξι νέοι Ρωμαίοι πολίτες αναφέροντα¹⁰ σε επιγραφές της πόλης των Σερρών. Οι δυο από αυτούς αποτελούσαν μέλη της μακεδονικής επαρχιακής αριστοκρατίας: πρόκειται για τον Τι(βέριο) Κλαύδιο Διογένους και το γιο του Τι(βέριο) Κλαύδιο Φλαουαῖνό Λυσίμαχο, γνωστοί από τιμητικές επιγραφές (του 1ου και των αρχών 2ου μ.Χ. αι.)¹⁰. Ο πατέρας είχε διατελέσει αρχιερέας και αγωνοθέτης του «κοινού» των Μακεδόνων, αρχιε-

1. Δ-ΜΑΦ 732-733, αρ. 929.

2. M. S p e i d e l, JRS 60 (1970) 142-153 [=L'année épigr. 1969/70, 156, αρ. 583]. Δ-ΜΑΦ 736-738, αρ. 935. Πρβ. ΜΠ 78, αρ. 726. SSM 448, αρ. 97.

3. Δ-ΜΑΦ 736-738, αρ. 935. ΜΠ 78, αρ. 726.

4. BCH 58 (1934) 474, αρ. 13.

5. BCH, ό.π., 480, αρ. 28.

6. Δ-ΜΑΦ 819, αρ. 1090.

7. ΑΔ 24 (1969), Χρονικά, Β², 349.

8. ΑΔ 30 (1975), Χρονικά, Β¹, 287 [=SEG 33 (1983) 150-151, αρ. 501].

9. S a m s a r i s, Strymon, 278, αρ. 115.

10. S a m s a r i s, ό.π., 235-236, αρ. 37 και 38.

ρέας και αγωνοθέτης της Αμφιπολιτών πόλης, πρώτος αγωνοθέτης της Σιρ-
ραιών πόλης και δυο φορές γυμνασίαρχος της ίδιας πόλης· ο γιος πάλι ήταν
αρχιερέας και αγωνοθέτης των Σεβαστών (δηλ. της αυτοκρατορολατρείας).
Αξιοπρόσεκτη είναι η παρουσία του cognomen Φλαυιανός, που μαρτυρεί
τη χορήγηση της *civitas Romana* και επί Φλαβίων σε κάποιο μέλος της οι-
κογένειας αυτής (ίσως στον πατέρα της συζύγου). Από ελληνική επιτύμβια
επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) της ίδιας πόλης γνωρίζουμε μια άλλη οικογέ-
νεια Κλαυδίων, τον Κλαύδιο Σωσιμά και την Κλαυδία Ερμαΐδα¹. Επίσης,
σε ελληνική επιγραφή (αναθηματική;) των Σερρών² αναφέρεται η Κλαυ-
δία, μητέρα του Θράκα Τορκου, και σε λατινική επιτύμβια επιγραφή (β'
μισού του 1ου μ.Χ. αι.) ο Claudius³, σύζυγος της Bula, πιθανώς θρακικής
καταγωγής κι αυτός. Από το κοντινό χωριό Νέο Σούλι μας είναι γνωστός
ο Claudianus Artemidorus, πιθανώς μεγαλοκτηματίας, που μαρτυρείται σε
λατινική οροθετική επιγραφή (97-101 μ.Χ.)⁴. Δύο ακόμη Κλαύδιοι μας
είναι γνωστοί από την Ηράκλεια Σιντική (σημ. Σιδηρόκαστρο): είναι η
Κλαυδία Λουκειλανού και ο Ti. Claudius Messalinus. Η πρώτη ήταν σύ-
ζυγος του Γναίου Τερέντιου Λουκειλανού Αλέξανδρου, και ανήκε στην
τοπική αριστοκρατία, αφού κατασκεύασε με το σύζυγό της, σύμφωνα με
την αναθηματική επιγραφή (156 μ.Χ.)⁵, ναούς στην Άρτεμη, τον Απόλλωνα
και την Πατρίδα. Ο Ti(berius) Claudius Messalinus, γνωστός από λατινική
επιγραφή (156 μ.Χ.) της Ρώμης⁶, ήταν εκατόνταρχος (*centurio*) και είχε
ανακαινίσει με τους συστρατιώτες του ένα ναύδριο, το οποίο είχε υποστεί
φθορές από το χρόνο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το επωνύμιό του, με το οποίο
ήθελε πιθανώς (κάποιος πρόγονός του) να τιμήσει τη Μεσσαλίνα, σύζυγο
του αυτοκράτορα Κλαυδίου.

Τέλος, από επιγραφές (150 και 215 μ.Χ.) που βρέθηκαν στην περιοχή
του Sandaski—συγκεκριμένα στα χωριά Mitino⁷ και Melnik⁸—μας είναι
γνωστοί δυο νέοι Ρωμαίοι πολίτες, ο Τι(βέριος) Κλαύδιος Βάκχιος και ο
Κλαυδιανός Λάνδρου, που ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία· ο πρώτος
είχε χρηματοδοτήσει την τέλεση αγώνων και ο δεύτερος, που ήταν (σ)αλτά-
ριος, κάνει ανάθεση στο θρακικό θεό Ασδούλη. Το προωνύμιο του πρώτου

1. Samsaris, ό.π., 254, αρ. 69.

2. Ό.π., 236-238, αρ. 39.

3. Ό.π., 261-262, αρ. 89.

4. Ό.π., 269, αρ. 102.

5. Ό.π., 227-228, αρ. 29.

6. Dessau, ILS, αρ. 2161. Πρβ. ΜΠ 79, αρ. 731. SSM 448, αρ. 98.

7. L. Zareva, «Arheologija» 25 (1983), τεύχ. 3/4, 31-34 [=SEG 33 (1983) 159, αρ. 545].

8. IGB IV, αρ. 2319.

)(Βάκχιος) και η ανάθεση σε θρακικό θεό που κάνει ο δεύτερος προσφέρουν ισχυρές ενδείξεις για τη θρακική τους καταγωγή.

Όσον αφορά την κοινωνική τους θέση, διαπιστώνει κανείς ότι στο σύνολο των είκοσι ένα ατόμων τουλάχιστον τα δέκα (δηλ. το 47,6%) ανήκουν στην τοπική ή επαρχιακή αριστοκρατία της Μακεδονίας. Από ονοματολογική άποψη παρατηρεί κανείς ότι από τα είκοσι ένα άτομα τα οχτώ ακολουθούν το ρωμαϊκό σύστημα των *tria nomina*, τα δέκα το ελληνικό διώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας και τα τρία έχουν ένα μόνο όνομα¹ επίσης, δέκα από τα άτομα αυτά έχουν ρωμαϊκά *cognomina* και οχτώ φέρουν ελληνικά επωνύμια. Από τυπολογική πάλι άποψη μόνο δυο άτομα έχουν το πατρωνυμικό τους σε γενική πτώση, σύμφωνα με την ελληνική τυπολογία όλα τα υπόλοιπα ακολουθούν τη ρωμαϊκή τυπολογία.

Τέλος, ως προς τον προσδιορισμό του συγκεκριμένου αυτοκράτορα της δυναστείας των Κλαυδίων, που είχε χορηγήσει τη Ρωμαϊκή πολιτεία στα άτομα που εξετάσαμε, υπάρχουν σοβαρές δυσκολίες ακόμη και για τα άτομα εκείνα που φέρουν το αυτοκρατορικό *gentilicium* Τιβέριος, αφού αυτό ήταν κοινό μεταξύ των τριών αυτοκρατόρων της *gens Claudia*. Πάντως, πιο πιθανός χορηγός, στις περισσότερες τουλάχιστον περιπτώσεις, θα πρέπει να θεωρηθεί ο Κλαύδιος, ιδρυτής της ρωμαϊκής επαρχίας Θράκης, αφού μας είναι γενικά γνωστό ότι πολλές πολιτογραφήσεις γίνονταν με την ίδρυση μιας επαρχίας.

Κοκκήιοι

Από ελληνική επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) των Σερρών¹ πληροφορούμαστε την ύπαρξη ενός μέλους της τοπικής αριστοκρατίας που φέρει το χαρακτηριστικό *cognomen* Κοκκειανός (από το *gentilicium* Κοκκήιος)² πρόκειται για το Λ. Φίρμιο Κοκκειανό, του οποίου κάποιος πρόγονος (από πατέρα ή μητέρα) είχε ευεργετηθεί με την απονομή της *civitas Romana* από τον αυτοκράτορα Νέρβα.

Ούλπιοι

Από την περιοχή που μας ενδιαφέρει μας είναι γνωστοί δέκα Ούλπιοι (-οί ή -ανοί), που η ύπαρξή τους μαρτυρείται από ελληνικές και λατινικές επιγραφές, από τις οποίες οι δυο χρονολογούνται στα 155/6 και 162 μ.Χ. και άλλες δυο στο 2ο μ.Χ. αιώνα.

Από τους δέκα Ουλπί(-ους ή -ανούς) οι επτά μαρτυρούνται σε επιγραφές

1. Samsaris, Strymon, 246-247. αρ. 55.

της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων και του *territorium*. Έτσι, σε λατινική επιτύμβια επιγραφή των Φιλίππων¹, χαραγμένη σε μαρμάρινη σαρκοφάγο, μαρτυρείται ο *Ulpius Zosimus*, μέλος της τοπικής αριστοκρατίας. Σε ελληνική αναθηματική επιγραφή αναφέρεται η Ουλπία Μελτίνη, σύζυγος του Κλ(αυδίου) Πρόκουλου, που κάνει ανάθεση στη Μητέρα των θεών², από την ανάθεση εικάζεται ότι πρόκειται για μέλος της τοπικής αριστοκρατίας που καταγόταν από τη Μ. Ασία. Σε δυο λατινικές επιτύμβιες επιγραφές, προερχόμενες πάλι από το αστικό κέντρο της αποικίας, μνημονεύονται η *Ulpia Matrona*³ και ο *C. Valerius Valens Ulpianus*, απόμαχος στρατιωτικός (*veteranus cohortis urbanae*)⁴.

Από το *territorium* της ίδιας αποικίας προέρχεται μια λατινική επιτύμβια επιγραφή που μνημονεύει τον απόμαχο στρατιωτικό *Ulpianus*⁵, απόγονο κάποιας οικογένειας Ουλπίων. Επίσης, από το ιερό του Θράκα Ήρωα Αυλωνείτη κοντά στο σημ. χωριό Κήπια (Καβάλας) έχουμε ένα ενεπίγραφο μαρμάρινο βάθρο (2ου μ.Χ. αι.)⁶, το οποίο μνημονεύει ένα ζευγάρι Ουλπίων, τον Μ(άρκο) Ούλπιο Μεσσάλα και την Ουλπία Αρμοννώ. Ο σύζυγος είχε λάβει την *civitas Romana* από τον αυτοκράτορα Τραϊανό πιθανώς με τη μεσολάβηση του Ρωμαίου διοικητή της Μακεδονίας (113 μ.Χ.) *M. Vipstanus Messala*⁷, στον οποίο όφειλε προφανώς και το επωνύμιο του. Η ανάθεση που κάνει σε θρακική θεότητα μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι ήταν γόνος θρακικής οικογένειας.

Από ελληνική επιτύμβια επιγραφή (155/6 μ.Χ.) των Σερρών μας είναι γνωστός ο Ούλπιος Ίθαρος⁸, ο οποίος, αν κρίνουμε από τη χρονολογία της επιγραφής, θα είχε λάβει ο ίδιος τη Ρωμαϊκή πολιτεία από τον Τραϊανό, δηλ. έχουμε άμεση ατομική χορήγηση. Επίσης, σε ελληνική αναθηματική επιγραφή (162 μ.Χ.) από το σημ. χωριό Κοναčevo (περ. Sandaski)⁹ αναφέρεται ο Θράκας Λ. Κέστιος Ουλπιανός Λονγείνος, που κάνει ανάθεση στο θρακικό θεό Πυρμηρούλα· κρίνοντας πάλι από τη χρονολογία της επιγραφής, φαίνεται πως η Ρωμαϊκή πολιτεία είχε απονεμηθεί από τον Τραϊανό, στον πατέρα του προσώπου που μας απασχολεί. Τέλος, σε λατινική επιγραφή

1. BCH 61 (1937) 419, αρ. 13.

2. CIG 2011 [=Δ-ΜΛΦ 734, αρ. 931]. Πρβ. ΜΠ-Σ 26, αρ. 1721.

3. Heuzey, Mission, 38, αρ. 12.

4. L'année épigr. 1950/51, 58, αρ. 4. Πρβ. SSM 457, αρ. 208.

5. CIL III, 648, ΜΠΣ 26, αρ. 1717.

6. AD 24 (1969), Χρονικά, Β², 349 [=L'année épigr. 1983, 253, αρ. 892=SEG 33 (1983) 157, αρ. 538=Bull. ép. 1984, 448, αρ. 242].

7. Βλ. F. Papazoglou, ΖΑ 33 (1983) 5-11.

8. Samsaris, Strymon, 241-242, αρ. 45.

9. IGB IV, αρ. 2304.

από την πόλη Tebessa της Νουμιδίας μνημονεύεται ο Μ. Ulpius Eumelos, σύζυγος της Volcia Euroria¹. Το cognomen της συζύγου θυμίζει την ομώνυμη πόλη της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα, απ' όπου ίσως καταγόταν η οικογένεια αυτή².

Όπως παρατηρεί κανείς, από τα δέκα συνολικά άτομα τα τέσσερα φέρουν tria nomina και τα πέντε έχουν δύο ονόματα. Ως προς τα cognomina, τα τέσσερα άτομα έχουν ρωμαϊκό και τα πέντε ελληνικά. Χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους ήταν, χωρίς καμιά αμφιβολία, ο Τραϊανός, ο μοναδικός αυτοκράτορας της δυναστείας των Αντωνίνων που έφερε το gentilicium Ούλπιος (Ulpius).

Φ λ ά β ι ο ι

Με το αυτοκρατορικό gentilicium Φλάβιος/α ή το χαρακτηριστικό cognomen Φλαβιανός/η μας είναι γνωστά δεκαεπτά συνολικά άτομα (11 άντρες και 6 γυναίκες): αυτά αναφέρονται σε επιγραφές χρονολογούμενες στο 210 μ.Χ., στο 2ο, 2ο-3ο και 3ο μ.Χ. αιώνα.

Τα εννιά από τα άτομα αυτά απαντούν σε ελληνικές και λατινικές επιγραφές της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων και του territorium. Ανάμεσα σε αυτά ξεχωρίζουν δυο μέλη μιας αριστοκρατικής οικογένειας, ο Κ(όνιντος) Φλάβιος Ερμαδίων Ι και ο γιος του Κ(όνιντος) Φλάβιος Ερμαδίων ΙΙ, που μαρτυρούνται σε ελληνικές επιγραφές του 3ου μ.Χ. αιώνα³: από αυτές η μία είναι χαραγμένη σε επιτύμβιο μνημείο που έστησαν προς τιμή του οι θρησκευτές του Σάραπη για τις ευεργεσίες του. Στις επιγραφές ο πατέρας τιτλοφορείται «ἄξιολογώτατος, κράτιστος γυμνασιάρχος καὶ ἄρχιερέυς» (τοπικής λατρείας), ενώ ο γιος του αναφέρεται με τους τίτλους του γυμνασιάρχου και του αρχιερέα και αγωνοθέτη των μεγάλων Ασκληπσιείων. Στην τοπική αριστοκρατία ανήκαν επίσης ο βουλευτής (*decurio*) Τ(ίτις) Flavius και η κόρη του Flavia Macrina, που μνημονεύονται σε λατινική επιτύμβια επιγραφή της αποικίας αυτής⁴. Από λατινική αναθηματική επιγραφή της ίδιας αποικίας μας είναι επίσης γνωστός ο C. Flavius Pudens⁵, cultor Silvani, δηλ. μέλος λατρευτικού συλλόγου του Σιλβανού. Ακόμη, από δυο επιγρα-

1. CIL VIII 1, 2004. Πρβ. D. Samarris, Relations entre la péninsule balkanique et l'Afrique romaine (Population et onomastique balkanique en Afrique), «L'Africa romana» 5 (1987) 417, αρ. 37.

2. Βλ. Samarris, ό.π.

3. BCH 59 (1935) 140-142, αρ. 40 και 41 [= RA 8 (1936) 263, αρ. 45]. Πρβ. ΜΠ 164, αρ. 1433.

4. BCH 21 (1897) 531, αρ. 2.

5. Δ-ΜΛΦ 736-738, αρ. 935.

φές των Φιλίππων γνωρίζουμε δυο επιπλέον νέους Ρωμαίους πολίτες· είναι ο [Τ.:] Flavi(us) Proculus¹ και η Φλ(αβία) Μέστ[α]². Τέλος, σε λατινική επιτύμβια επιγραφή της Δράμας³ μαρτυρούνται δυο μέλη άλλης αριστοκρατικής οικογένειας των Φιλίππων· πρόκειται για το βουλευτή (*decurio*) T. Flavius Alexandrus και το γιο του T. Flavius Macedonicus, ο οποίος είχε τιμηθεί με τα *ornamenta decurionatus*. Ο γιος θα πρέπει πιθανώς να ταυτιστεί με τον Flavius Macedonicus, που αναφέρεται σε άλλη λατινική επιγραφή (αναθηματική στο θεό Mercurius) της Δράμας⁴.

Ανάμεσα στα άτομα που κάποιος πρόγονος της οικογένειάς τους (από πατέρα ή μητέρα) είχε ευνοηθεί με την απονομή της *civitas Romana* από αυτοκράτορα της δυναστείας των Φλαβίων θα έπρεπε να υπολογίσει κανείς τον Τι(βέριο) Κλαύδιο Φλαυϊανό Λυσίμαχο, που αναφέρεται σε τιμητική επιγραφή των Σερρών⁵. Επίσης, σε ελληνική επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) της ίδιας πόλης μνημονεύεται η Φλ(αβία) Τειμοξενιανή⁶.

Από το σημ. χωριό Νέο Σούλι, κοντά στις Σέρρες, έχουμε μια ενδιαφέρουσα ελληνική επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.)⁷ που μνημονεύει μια πολυμελή οικογένεια Φλαβίων· πρόκειται για πέντε αδέρφια, εγγόνια του Διοσκουρίδη Πύλη, που είναι τα εξής: Φλάβιος Διοσκουρίδης, Φλάβιος Ούλπιος, Φλαβία Μαντώ, Φλαβία Κοΐντα και Φλάβιος Πρόκλος· στους Φλαβίους αυτούς θα πρέπει ασφαλώς να προστεθεί και ο πατέρας τους, καθώς και η μητέρα τους, που δεν μνημονεύονται στην επιγραφή. Η χρήση δεύτερου gentilicium από το δεύτερο αδελφό μαρτυρεί διπλή χορήγηση της *civitas Romana*, δηλ. χορήγηση σε κάποιο μέλος της οικογένειας (πρόγονο της μητέρας;) μεταγενέστερα, επί Τραϊανού.

Τέλος, από ελληνική επιτύμβια επιγραφή (210 μ.Χ.) από το σημ. χωριό Largitio (περ. Sandaski) μας είναι γνωστή η Φλαβιανή Φιλοκράτεια, σύζυγος του Ιουλιανού Αλέξανδρου⁸. Το γεγονός ότι ο σύζυγος είχε τιμηθεί από τη βουλή και το δήμο της εδώ αρχαίας πόλης δείχνει καθαρά ότι πρόκειται για μέλος της τοπικής αριστοκρατίας.

Όπως προκύπτει από τη μελέτη των ατομικών χορηγήσεων επί Φλαβίων, στο σύνολο των δεκαεφτά ευεργετημένων ατόμων τα οχτώ (δηλ. το

1. BCH 56 (1932) 226, αρ. 18.

2. BCH, ό.π., 230-231, αρ. 21.

3. BCH 47 (1923) 71, αρ. 26.

4. AA 30 (1975), Χρονικά, Β¹, 287.

5. Βλ. πιο πάνω, σ. 168.

6. Sam s a r i s, Strymon, 250-251, αρ. 62.

7. Sam s a r i s, ό.π., 268, αρ. 100.

8. IGB IV, αρ. 2265.

47 % είναι μέλη της τοπικής αριστοκρατίας. Επίσης, επτά από τα άτομα αυτά ακολουθούν το ρωμαϊκό τριώνυμο σύστημα ονοματοδοσίας και δέκα το ελληνικό διώνυμο σύστημα. Τέλος, τα έξι άτομα φέρουν ρωμαϊκά *congnomina* και τα οχτώ ελληνικά.

Επειδή και οι τρεις αυτοκράτορες της δυναστείας των Φλαβίων έφεραν το ίδιο *praenomen* (Titus), δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με ασφάλεια ο συγκεκριμένος χορηγός αυτοκράτορας ακόμη και σ' εκείνες τις περιπτώσεις, στις οποίες οι νέοι Ρωμαίοι πολίτες έχουν αυτοκρατορικό προωνύμιο.

Β' κατηγορία

Aemilii

Σε επιγραφή της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίπων αναφέρεται ένα άτομο που φέρει το *gentilicium* Aemilius· πρόκειται για έναν απόμαχο στρατιωτικό, που είχε υπηρετήσει στο ρωμαϊκό στρατό ως *tesserarius* και *cornicularius praefecti cohortis*¹.

Αφού πρόκειται για στρατιωτικό, πιθανότερος χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας του θα μπορούσε να θεωρηθεί ο Paulus Aemilius Lepidus, ανθύπατος της Μακεδονίας (ή της Ασίας;) (33-23 π.Χ.)² ή ίσως ο L. Aemilius (Lepidus) Paullus, *quaestor* της ίδιας επαρχίας³. Το *gentilicium* όμως αυτό απαντά επίσης τόσο μεταξύ των *negotiatores* της Ανατολής⁴, όσο και μεταξύ των Ρωμαίων αρχόντων της Ασίας⁵.

Annii

Σε επιτύμβια επιγραφή των Φιλίπων, χαραγμένη σε μαρμαρίνη σαρκοφάγο, μνημονεύεται ένα μέλος της τοπικής αριστοκρατίας, ο M. Anniius Theziron⁶.

Πιθανότερος μεσολαβητής για τη χορήγηση της *civitas Romana* θα μπορούσε να θεωρηθεί ο M. Anniius Afrinus, *legatus Augusti pro praetore* της Γαλατίας (α' μισό του Ιου μ.Χ. αι.)⁷, αν κρίνει κανείς τουλάχιστον από το ίδιο προωνύμιό τους. Το *gentilicium* όμως Anniius απαντά επίσης μεταξύ

1. CIL III, 644. Πρβ. ΜΠ 14, αρ. 65. SSM 441, αρ. 17.

2. PAM A', 211.

3. PAM A', 177.

4. Hatzfeld, Les trafiquants, 383.

5. Magie, Asia Minor, 1580, κ.ε.

6. BCH 61 (1937) 419, αρ. 13.

7. Magie, ό.π., 1596.

των Ρωμαίων αρχόντων της Μακεδονίας¹ και των *negotiatores* της Ανατολής².

Α ν τ ώ ν ι ο ι (Antonii)

Το *gentilicium* αυτό φέρουν δυο άτομα: ο M(arcus) Antonius Alexander, γνωστός από λατινική επιτύμβια επιγραφή των Φιλίππων³, και η Αντωνία, γνωστή από ελληνική επιτύμβια επιγραφή που βρέθηκε στο σημ. χωριό Muletarovo (περ. Sandaski)⁴.

Το προωνύμιο Marcus του πρώτου ατόμου μας επιτρέπει την υπόθεση ότι η *civitas Romana* είχε χορηγηθεί σε πρόγονό του από το γνωστό Μάρκο Αντώνιο, που είχε ένιονη δράση στην Ανατολή. Η γυναίκα πάλι θα καταγόταν από κάποια οικογένεια Αντωνίων, που ίσως να είχε λάβει τη Ρωμαϊκή πολιτεία με τη μεσολάβηση κάποιου Ρωμαίου άρχοντα της Μακεδονίας⁵ ή πιθανότερα της Θράκης⁶. Πάντως το *gentilicium* αυτό απαντά επίσης μεταξύ των Ρωμαίων αρχόντων της Ασίας⁷, καθώς και μεταξύ των *negotiatores* της Ανατολής⁸.

J u n i i

Με το *gentilicium* αυτό μας είναι γνωστή ως τώρα μια μόνο γυναίκα, η Junia Maxima, σύζυγος(;) του απελευθέρου L. Pomplius Chilo, που αναφέρεται σε λατινική επιτύμβια επιγραφή της σημ. Ελευθερούπολης (Καβάλας)⁹.

Αν το άτομο αυτό (ή κάποιος πρόγονός του) δεν όφειλε το *gentilicium* αυτό σε κάποιο *negotiator*¹⁰, τότε ο μεσολαβητής για τη χορήγηση της *civitas Romana* θα πρέπει ν' αναζητηθεί μεταξύ των Ρωμαίων αρχόντων της Μακεδονίας¹¹ ή της Ασίας¹² που ανήκουν στην gens Junia.

1. PAM B', 69.

2. Hatzfeld, Les trafiquants, 384.

3. BCH 58 (1934) 474, αρ. 12.

4. IGB IV, αρ. 2327.

5. PAM A', 94 και 128. PAM B', 57.

6. Stein, Thracia, 18.

7. Magie, Asia Minor, 1584.

8. Hatzfeld, Les trafiquants, 384.

9. Δ-ΜΛΦ 768, αρ. 985.

10. Hatzfeld, ό.π., 394.

11. PAM A', 39 και 133. PAM B', 82 και 93.

12. Magie, ό.π., 1582-1584, 1588, 1593.

Καικέλιοι

Σε αναθηματική επιγραφή στους Καβείρους, που βρέθηκε στην Αμφίπολη, μνημονεύεται ένας χαλκέας ονομαζόμενος Μ. Καικέλιος Σωτάς¹.

Το gentilicium Καικέλιος (= Καικίλιος) απαντά τόσο μεταξύ των *pe-gottiores* της Ανατολής², όσο και μεταξύ των Ρωμαίων αρχόντων των επαρχιών Μακεδονίας³, Ασίας⁴ και Βιθυνίας-Πόντου⁵.

Κάσσιοι

Από επιγραφές των Φιλίππων και του territorium της αποικίας αυτής μας είναι γνωστά τέσσερα άτομα με το gentilicium Κάσσιος (Cassius) (δυο άντρες και δυο γυναίκες). Τα άτομα αυτά είναι τα ακόλουθα: ο Cassius Craterus, cultor Silvani, γνωστός από αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ.) των Φιλίππων⁶, η Cassia Gemella, γνωστή από επιτύμβια επιγραφή της ίδιας πόλης⁷, η Cassia Restituta, σύζυγος του L. Licinius Soter, γνωστή επίσης από επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων⁸, και ο M. V. Cassius, που μνημονεύεται σε ενεπίγραφο αναθηματικό βάθρο (2ου μ.Χ. αι.) από το ιερό του Θράκα Ήρωα Αυλωνείτη στο σημ. χωριό Κήπια (Καβάλας)⁹. Ο πρώτος Κάσσιος θα ήταν μακεδονικής καταγωγής, αν κρίνει κανείς από το χαρακτηριστικό επωνύμιό του, και ο τελευταίος θρακικής καταγωγής, αφού κάνει ανάθεση σε θρακική θεότητα.

Με βάση το praenomen Marcus, οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι το ένα από τα άτομα αυτά όφειλε τη χορήγηση της *civitas Romana* στο M. Cassius Paullinus, quaestor της Μακεδονίας (2ο-3ο αι.)¹⁰, ή στο M. Cassius Apollinaris, *legatus Augusti* της Καππαδοκίας (151-3 μ.Χ.)¹¹. Για τους υπόλοιπους οι χορηγοί της *civitas Romana* θα πρέπει ν' αναζητηθούν μεταξύ των Ρωμαίων αρχόντων της Αχαΐας¹², της Ασίας¹³ ή της Μακεδονίας¹⁴.

1. BCH 1895, 424 [=Δ-ΜΛΦ 707, αρ. 869 = Καφαντζή, ό.π., 391, αρ. 625]. Πρβ. ΜΠ 71, αρ. 663.

2. Hatzfeld, ό.π., 387.

3. PAM A', 27, 57, 190 και 197.

4. Magie, Asia Minor, 1580.

5. Magie, ό.π., 1591.

6. Δ-ΜΛΦ 738, αρ. 936. Πρβ. ΜΠ-Σ 15, αρ. 1639.

7. BCH 58 (1934) 474, αρ. 12.

8. BCH 55 (1931) 201-202, αρ. 16.

9. ΑΔ 24 (1969) Χρονικά, Β², 349.

10. PAM B', 178.

11. Magie, ό.π., 1593.

12. CIG 1732.

13. Magie, ό.π., 1579 και 1581.

14. PAM B', 236.

Κ λ ὶ ο ι

Το gentilicium Κλώδιος, κοινό μεταξύ Ρωμαίων αρχόντων της Μακεδονίας, Αχαΐας, Ασίας και Βιθυνίας-Πόντου, καθώς και μεταξύ των *negotiatores* της Ανατολής, φέρει ένα άτομο γνωστό από αναθηματική επιγραφή της Αμφίπολης¹, πρόκειται για τον Πόπλιο Κλώδιο Σέλευκο. Το επωνύμιό του, καθώς και η ανάθεση που κάνει στο θρακικό(;) θεό Τοτοη, δηλώνουν την καταγωγή του από θρακο-ανατολική(;) οικογένεια.

Αν κρίνει κανείς από το προωνύμιό του, το άτομο αυτό όφειλε πιθανώς την *civitas Romana* στον P. Clodius Capito Aurelianus, ανθύπατο της Μακεδονίας (μέσα του 2ου μ.Χ. αι.)². Δεν μπορεί ωστόσο να αποκλειστεί εντελώς η μεσολάβηση για την απονομή της Ρωμαϊκής πολιτείας από Ρωμαίο άρχοντα των επαρχιών Αχαΐας³, Ασίας⁴ ή Βιθυνίας-Πόντου⁵, που έφερε το gentilicium αυτό.

Cornelii

Με το gentilicium αυτό μας είναι γνωστά πέντε άτομα (τέσσερις άντρες και μια γυναίκα), από τα οποία τα τρία αναφέρονται σε επιτύμβιες επιγραφές των Φιλίππων· πρόκειται για τον Cornelius Crescens και τη σύζυγό(;) του Cornelia Longa⁶, καθώς και τον Cornelius Ninnarus⁷, που θα ήταν ανατολικής καταγωγής, όπως μαρτυρεί το επωνύμιό του.

Τα άλλα δυο άτομα, που ήταν λεγεωνάριοι και κατάγονταν από την Ηράκλεια Σιντική (σημ. Σιδηρόκαστρο), μνημονεύονται σε επιγραφές που βρέθηκαν έξω από τον ελλαδικό χώρο· πρόκειται για τον C. Cornelius Longinus, γνωστό από επιγραφή (εποχής Σεβήρων) του Novaesium⁸, και τον L. Cornelius, που αναφέρεται σε επιγραφή της Δαλματίας⁹.

Οι δυο λεγεωνάριοι κατάγονταν από οικογένειες, που θα είχαν λάβει την *civitas Romana* χάρη στον Cornelius Rufus, ανθύπατο Μακεδονίας (μέσα του 2ου μ.Χ. αι.)¹⁰. Οι άλλοι τρεις Cornelii θα όφειλαν τη Ρωμαϊκή

1. Δ-ΜΛΦ 704, αρ. 861 και 708, αρ. 871 [=Κ α φ τ α ν τ ζ ή, ό.π., 374, αρ. 610]. Πρβ. ΜΠ 82, αρ. 764.

2. PAM B', 96.

3. CIG 1732 a.

4. M a g i e, Asia Minor, 1582.

5. M a g i e, ό.π., 1592.

6. BCH 8 (1884) 48-49, αρ. V.

7. BCH 58 (1934) 480-481, αρ. 30.

8. CIL XIII 2, αρ. 8552. Πρβ. ΜΠ-Σ 18, αρ. 1657. F o l, Les Thraces, 245, αρ. 1025. SSM 448, αρ. 104.

9. CIL III, αρ. 9734 [=JÖAI 25 (1929), Beibl. 29, αρ. 46].

10. PAM B', 85.

πολιτεία είτε στον ίδιο ανθύπατο της Μακεδονίας είτε σε κάποιον από τους Ρωμαίους άρχοντες της Ασίας που ανήκαν στην gens Cornelia¹.

Licinii

Από επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) μας είναι γνωστά τρία άτομα με το gentilicium Licinius. Τα δυο από αυτά αναφέρονται σε επιγραφές των Φιλίππων και είναι: ο L(ucius) Licinius Soter qui et Musicus και ο γιος του L(ucius) Licinius Firmus². Το τρίτο άτομο, η Licinia Valeria, σύζυγος του P. Veneteius Phoebeus, αναφέρεται σε επιγραφή της σημ. Καβάλας³.

Ο πρώτος Licinius θα είχε λάβει τη Ρωμαϊκή πολιτεία, την οποία κληροδότησε και στο γιο του μαζί με τα δυο ονόματα, με τη μεσολάβηση κάποιου από τους ανθύπατους της Ασίας που ήταν φορείς των δυο αυτών ονομάτων (praenomen και gentilicium)⁴. Η γυναίκα πάλι θα όφειλε τ' όνομά της στο σύζυγο ή στον πατέρα της, των οποίων κάποιος πρόγονος θα είχε αποκτήσει την *civitas Romana* χάρη στη μεσολάβηση του Ρωμαίου διοικητή της Μακεδονίας M. Licinius Crassus Frugi (μέσα του 1ου μ.Χ. αι.)⁵ ή κάποιου Ρωμαίου άρχοντα της Μ. Ασίας⁶.

Λουκεΐλιοι

Σε αναθηματική επιγραφή (156 μ.Χ.) της Ηράκλειας Σιντικής (σημ. Σιδηρόκαστρου) μνημονεύεται ένας απόγονος οικογένειας Λουκεϊλιών· είναι ο Γναίος Τερέντιος Λουκεϊλιανός Αλέξανδρος, σύζυγος της Κλαυδίας Λουκεϊλιανού⁷. Η Ρωμαϊκή πολιτεία φαίνεται πως είχε απονεμηθεί σε κάποιο πρόγονό του (από πατέρα ή μητέρα) χάρη στη μεσολάβηση του L. Lucilius, ανθύπατου της Ασίας (93 π.Χ.)⁸, ή πιθανότερα του Lucilius Iunior, *procurator* της Μακεδονίας(;) (63/4 μ.Χ.)⁹.

Πομπείοι

Από αναθηματική επιγραφή στη θεά Τύχη, που βρέθηκε στο σημ. Sandaski, μας είναι γνωστή η Πομπεία Μαντώ, πιθανώς σύζυγος του Π.

1. Magie, Asia Minor, 1580, 1581, 1583 και 1591.

2. BCH 55 (1931) 201-202, αρ. 16.

3. BCH, ό.π., 202-203, αρ. 17.

4. Magie, ό.π., 1579 κ.ε.

5. PAM B', 232.

6. Magie, ό.π.

7. Samsaris, Strymon, 227-228, αρ. 29.

8. Magie, ό.π., 1579.

9. PAM B', 249.

Αίλιου Αρτώριου¹. Η απονομή της *civitas Romana* στην οικογένειά του οφειλόταν ίσως στον Sex. Pompeius, ανθύπατο (της Μακεδονίας;) (8-9 μ.Χ.)². Το gentilicium όμως αυτό έφεραν επίσης Ρωμαίοι άρχοντες των επαρχιών Θράκης³ και Ασίας⁴.

Πομπώνιοι

Από επιγραφές των Φιλίππων και της Αμφίπολης μας είναι γνωστές τέσσερες Πομπώνιες κι ένας Πομπωνιανός. Συγκεκριμένα σε λατινική επιγραφή των Φιλίππων μνημονεύεται η Pomponia Hilara, που κάνει ανάθεση στους θεούς Liber, Libera και Hercules⁵. Σε ελληνική πάλι επιτύμβια επιγραφή της Αμφίπολης αναφέρονται: ο Π. Εβούτιος Ποπωνιανός (=Πομπωνιανός), η αδελφή του Ποπωνία (=Πομπωνία) Πουπιλλία η και Νηνάκου και η μητέρα του Ποπωνία Πώλλα⁶. Το χαρακτηριστικό signum της αδελφής του δηλώνει την καταγωγή της οικογένειας από ρωμαϊκή επαρχία της Ανατολής.

Πιθανός μεσολαβητής για τη χορήγηση της *civitas Romana* σε προγόνους των παραπάνω ατόμων θα πρέπει να θεωρηθεί ο L. Pomponius Maximus Flavius Silvanus, *quaestor pro praetore* της Μακεδονίας (116 μ.Χ.)⁷ ή πιθανότερα κάποιος Ρωμαίος άρχοντας της Μ. Ασίας⁸.

Scribonii

Με το gentilicium αυτό αναφέρεται σε επιτύμβια επιγραφή από το σημ. Δοξάτο, δηλ. από το territorium των Φιλίππων, ένα άτομο· είναι ο Scrib[onius] Val[ens]⁹. Όπως εικάζεται από την παράσταση του Θράκα ιππέα στο επιτύμβιό του, το άτομο αυτό ήταν θρακικής καταγωγής.

Πιθανός χορηγός της *civitas Romana* στην οικογένειά του θα πρέπει να θεωρηθεί ο C. Scribonius Curio, ανθύπατος της Μακεδονίας (75-72 π.Χ.)¹⁰.

1. IGB IV, αρ. 2268.

2. PAM B', 43.

3. Stein, Thracia, 21.

4. Magie, ό.π., 1579 κ.ε.

5. Collart, Philippes, 414, σημ. 1. ΜΠ-Σ 28, αρ. 1741.

6. BCH 18 (1894) 423 κ.ε. Papastavru, Amphipolis, 144. Καφταντζή, ό.π., 407, αρ. 660.

7. PAM B', 160.

8. Magie, ό.π., 1579 κ.ε.

9. BCH 47 (1923) 77-78, αρ. 37.

10. PAM A', 82.

Τερέντιοι

Το gentilicium Τερέντιος φέρει ένα μέλος της τοπικής αριστοκρατίας, ο Γναίος Τερέντιος Λουκκιλιανός Αλέξανδρος, γνωστός από αναθηματική επιγραφή (156 μ.Χ.) της Ηράκλειας Σιντικής (σημ. Σιδηροκάστρου)¹.

Πιθανότεροι μεσολαβητές για την απονομή της Ρωμαϊκής πολιτείας θεωρούνται οι Ρωμαίοι άρχοντες της Μακεδονίας Μ. Terentius Varro Lucullus (72-71 π.Χ.)² και D. Terentius Gentianus (118-120 μ.Χ.)³. Το ίδιο όμως gentilicium έφεραν και *negotiatores* της Ανατολής⁴, καθώς κι ένας ανθύπατος Λυκίας-Παμφυλίας (μετά το 180 μ.Χ.), ο Terentius Marcianus⁵.

Varii

Σε αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων μνημονεύεται ο Varius Dionysi [...], cultor Silvani⁶. Αν το άτομο αυτό δεν όφειλε το gentilicium σε κάποιο *negotiator*, του οποίου θα ήταν απελεύθερος, τότε θα το όφειλε στο Ρωμαίο άρχοντα της Μακεδονίας (124 μ.Χ.) Q. Planius Sardus L. Varius Ambibulus⁷.

Vettii

Από αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων μας είναι γνωστός ένας ακόμη cultor Silvani, ο P. Vettius Aristobulus⁸. Αν το άτομο αυτό δεν ήταν, όπως και το προηγούμενο, απελεύθερος κάποιου *negotiator*, τότε θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι όφειλε το gentilicium, καθώς και την απονομή της Ρωμαϊκής πολιτείας, σε κάποιο Ρωμαίο άρχοντα της επαρχίας Ασίας⁹ ή πιθανότερα της Μακεδονίας¹⁰.

1. Samsaris, Strymon, 227-228, αρ. 29.

2. PAM A', 85.

3. PAM B', 77.

4. Hatzfeld, Les trafiquants, 404.

5. Magie, ό.π., 1600.

6. Δ-ΜΑΦ 738-740, αρ. 937. Πρβ. ΜΠ-Σ 25, αρ. 1710.

7. PAM B', 80.

8. Δ-ΜΑΦ 736-738, αρ. 935. Πρβ. ΜΠ 118, αρ. 1075.

9. Magie, ό.π., 1582.

10. PAM B', 64 και 164.

Γ' κατηγορία

1. Άτομα με *gentilicia* Ρωμαίων αρχόντων διαφόρων ρωμαϊκών επαρχιών της Ανατολής

Domittii

Σε επιγραφές των Φιλίππων μαρτυρούνται πέντε άτομα που φέρουν το *gentilicium* Domitius. Πρόκειται για τον L. Domit[ius...] Haemon, προφανώς μέλος της τοπικής αριστοκρατίας, εφόσον μνημονεύεται σε βάθρο μνημείου που ανεγέρθηκε προς τιμή του¹, και για τέσσερις *cultores Silvanī*, πιθανώς απελεύθερους, που αναφέρονται σε αναθηματικές επιγραφές χαραγμένες στους βράχους της ακρόπολης των Φιλίππων· είναι ο L. Domitius Icarus, ο L. Domitius Callistus² και ο Domitius³.

Η χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας τους θα πρέπει να σχετίζεται είτε με την επιφανή ρωμαϊκή οικογένεια των Δομιτίων Αινοβάβρων, που έ- να μέλος της τιμάται σε επιγραφή της Αμφίπολης⁴, είτε με κάποιο Ρω- μαίο άρχοντα των επαρχιών της Μ. Ασίας⁵.

Ουολούμνιοι

Σε επιτύμβια επιγραφή (3ου μ.Χ. αι.), προερχόμενη από το σημ. χωριό Piperica (περ. Sandaski)⁶, απαντά η Ουολουμνία Σε[υήρα], της οποίας η οικογένεια θα είχε λάβει πιθανώς την *civitas Romana* χάρη στον Volumnius, ανθύπατο της Ασίας (αυτοκρ. εποχή)⁷.

Titii

Από λατινική αναθηματική επιγραφή, που βρέθηκε στο σημ. χωριό Καλαμπάκι, δηλ. στο *territorium* της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων, μας είναι γνωστός ένας *sacerdos* ονομαζόμενος Tit(ius) Symphorus⁸. Η οι- κογένειά του θα όφειλε πιθανώς την απονομή της Ρωμαϊκής πολιτείας στον

1. BCH 56 (1932) 222-223, αρ. 10.

2. Δ-ΜΑΦ 736-738, αρ. 935. Πρβ. ΜΠ 48, αρ. 428-430.

3. Δ-ΜΑΦ 738, αρ. 936. Πρβ. ΜΠ-Σ 11, αρ. 1596.

4. BCH 18 (1894) 419-420, αρ. 2 [=Δ-ΜΑΦ 713, αρ. 886]. Papastavru, *Amphi- polis*, 83-84, αρ. 22.

5. Magie, *Asia Minor*, 1581, 1591, 1595, 1598.

6. IGB IV, αρ. 2316.

7. Magie, ό.π., 1587.

8. CIL III, αρ. 14206¹³.

M. Titius, ανθύπατο της Ασίας (36/5 π.Χ.)¹.

Varinii

Σε επιγραφές των Φιλίππων και της αγροτικής περιοχής τους μαρτυρείται ένας αξιόλογος αριθμός από εννιά άτομα με το gentilicium Varinius. Συγκεκριμένα από λατινική επιτύμβια επιγραφή μας είναι γνωστός ο [Varin]ius(;) Macedo και η σύζυγός του Varinia Macedonia²· όπως πληροφορούμαστε από την επιγραφή, ο σύζυγος είχε διατελέσει *aedilis, quaestor, Iuvir jure dicundo, munerarius* κλπ. στη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων. Σε άλλη λατινική επιγραφή αναφέρεται ένας γόνος αριστοκρατικής οικογένειας, ο M. Varinius Philippicus, που είχε τιμηθεί με τα *ornamenta decurionatus*³. Σε αναθηματική επιγραφή μνημονεύεται ο [...] [Va]rinius Philocala(lus)⁴, σε άλλη αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.) ο M. Varinius Chresimus, cultor Silvani⁵, και σε επιτύμβιες επιγραφές της ίδιας πόλης ο M. Varinius Sphaero⁶ και Vari[nius] Tarsa⁷· το χαρακτηριστικό cognomen του τελευταίου είναι δηλωτικό της θρακικής του καταγωγής. Τέλος, από επιτύμβια επιγραφή σε μαρμαρίνη σαρκοφάγο, που βρέθηκε στο σημ. χωριό Καλαμπάκι (περ. Φιλίππων)⁸, μας είναι γνωστά δυο μέλη της τοπικής αριστοκρατίας, ο Varinius Zosas και ο γιος του Varin[ius] Sosias.

Με το gentilicium αυτό μας είναι γνωστός ένας ανθύπατος Ασίας (65/4 π.Χ.), ο P. Varinius⁹.

2. Άτομα με gentilicia κοινά ανάμεσα σε Ρωμαίους άρχοντες διαφόρων ρωμαϊκών επαρχιών της Ανατολής και σε negotiatores

Άρριοι

Η gens Αρρία αντιπροσωπεύεται από ένα μόνο άτομο, τον Τ(ίτο) Άρριο Μένανδρο, σύζυγο της Αμμίας Ζωΐλου της και Ποπιλλίας, που αναφέρεται σε επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) της Βέργης¹⁰.

1. Magie, Asia Minor, 1580.

2. BCH 61 (1937) 413, αρ. 6 [= RA 12(1938) 324, αρ. 52]. Πρβ. ΜΠ 117, αρ. 1067.

3. CIL III, αρ. 658. Πρβ. ΜΠ 117, αρ. 1069.

4. BCH 62 (1938) 412, αρ. 3.

5. Δ-ΜΑΦ 736-738, αρ. 935. Πρβ. ΜΠ 117, αρ. 1070.

6. BCH 58 (1934) 474, αρ. 10.

7. BCH 57 (1933) 377, αρ. 35.

8. BCH 47 (1923) 78-79, αρ. 40.

9. Magie, ό.π., 1580.

10. Samsaris, Strymon, 220, αρ. 9.

Αν το χαρακτηριστικό όνομα Αμμία της συζύγου δεν ανήκει στο ντόπιο (πελασγικό) ανθρωπωνυμικό υπόστρωμα αλλά κληρονομήθηκε από γονείς καταγόμενους από τη Μ. Ασία, όπου το όνομα επίσης επιχωριάζεται¹, θά μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι στην περίπτωση μας πρόκειται για οικογένεια Ανατολιτών μεταναστών. Συνεπώς η χορήγηση της *civitas Romana* θα μπορούσε να σχετιστεί με κάποιον από τους Ρωμαίους άρχοντες της Μ. Ασίας (δηλ. των επαρχιών Ασίας, Καπαδοκίας, Λυκίας-Παμφυλίας) που έφεραν το gentilicium *Arrius*².

Atilii

Η gens *Atilia* αντιπροσωπεύεται επίσης από ένα μόνο άτομο, την *Atilia Nympe*, γνωστή από λατινική επιτύμβια επιγραφή των Φιλίππων³.

Η οικογένειά της θα όφειλε το gentilicium αυτό είτε σε κάποιον *negotiator* είτε σε κάποιο Ρωμαίο άρχοντα της Ασίας, στον *T. Atilius Maximus* (146/7 μ.Χ.) ή πιθανότερα στον *M. Atilius Postumus Bradua* (83/4 μ.Χ.)⁴.

Aufidii

Ένα επίσης άτομο αντιπροσωπεύει την gens *Aufidia*: πρόκειται για τον λεγεωνάριο *C(aius) Aufidius Sura*, που αναφέρεται σε λατινική επιτύμβια επιγραφή (β' μισού του Ιου μ.Χ. αι.) του *Carnuntum*⁵. Σύμφωνα με την επιγραφή, ο στρατιωτικός αυτός ανήκε στην *Κυρίνα* (*Quirina*) φυλή και καταγόταν από την Ευπορία της Βισαλτίας⁶. Το επωνύμιό του είναι δηλωτικό της θρακικής του καταγωγής⁷.

Το gentilicium, αυτό ήταν πολύ διαδομένο μεταξύ των *negotiatores* της Ανατολής⁸, απαντά όμως επίσης μεταξύ των Ρωμαίων αρχόντων των επαρχιών Θράκης⁹, Ασίας¹⁰ και Γαλατίας¹¹.

1. Samsaris, Strymon, 307-308.

2. Magie, ό.π., 1582, 1584, 1585, 1599.

3. BCH 58 (1934) 477, αρ. 18.

4. Magie, ό.π., 1582, 1584.

5. E. V orbeck, Militärschriften aus Carnuntum, Wien 1980, 86, αρ. 227.

6. Σχετικά με την πόλη αυτή βλ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία, 117-118. Από την επιγραφή αυτή αντλούμε την ενδιαφέρουσα πληροφορία ότι οι Ρωμαίοι πολίτες της πόλης αυτής κατατάσσονταν στην *Κυρίνα* (*Quirina*) φυλή, όπως και της Σίρρας (σημ. Σερρών).

7. Βλ. Samsaris, ό.π., 338.

8. Βλ. Hatzfeld, Les trafiquants, 385.

9. Stein, Thracia, 10.

10. Magie, ό.π., 1580.

11. Magie, ό.π., 1597.

Ερέννιοι (Herenii)

Με το gentilicium αυτό αναφέρονται στις επιγραφές εννιά άτομα (εφτά άντρες και δυο γυναίκες). Το ένα από τα άτομα αυτά απαντά σε λατινική αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων¹ και είναι ο M(arcus) Herennius Helens, cultor Silvani, δηλ. μέλος λατρευτικού συλλόγου του Σιλβανού.

Οι υπόλοιποι Ερέννιοι απαντούν σε επιγραφές της μέσης κοιλάδας του Στρυμόνα. Συγκεκριμένα σε επιγραφή (121 μ.Χ.) από το σημ. Sandaski² αναφέρονται έξι μέλη μιας οικογένειας Ερέννιων, που είναι τα ακόλουθα: ο M(άρκος) Ερέννιος Ρούφος, παλαιστρατιώτης (=veteranus), η Θράκισσα σύζυγός του Ερεννία Πυρουζα, ο γιος τους M(άρκος) Ερέννιος Παυλείνος και τα εγγόνια τους Ερέννιος Βασσιανός, Ερέννιος Ρούφος και Ερεννία Παυλείνα. Επίσης, σε επιγραφή, προερχόμενη από την ανώνυμη αρχαία πόλη μεταξύ της Gorna Gradešnica και του Ilindenci³, μνημονεύονται δυο αδελφοί, evocati Augusti: πρόκειται για τον M(άρκο) Ερέννιο Μάξιμο και τον M(άρκο) Ερέννιο Σεούηρο.

Αν κρίνει κανείς από την παρουσία του προωνυμίου M(άρκος), θα μπορούσε να συνδέσει τη χορήγηση της *civitas Romana* στα παραπάνω άτομα μάλλον με το M. Herennius Picens, ανθύπατο Ασίας (33/2 π.Χ.)⁴ παρά με το L(ucius) Herennius Saturninus, ανθύπατο Αχαΐας (97/8 ή 98/9 μ.Χ.)⁵.

Coelii

Σε επιτύμβια επιγραφή των Φιλίππων μνημονεύεται ο Coelius Alexander⁶, του οποίου η Ρωμαϊκή πολιτεία θα οφειλόταν σε κάποιο Ρωμαιο άρχοντα της Μ. Ασίας (Βιθυνίας-Πόντου, Κιλικίας ή Ασίας)⁷.

Ουαλέριοι (Valerii)

Από τις επιγραφές πληροφορούμαστε την ύπαρξη δεκαοχτώ ατόμων με το gentilicium Valerius (εννιά αντρών και εννιά γυναικών), από τα οποία τα έξι έχουν tria nomina και τα δώδεκα φέρουν ρωμαϊκά cognomina.

1. Δ-ΜΑΦ 736-738, αρ. 935.

2. IGB IV, αρ. 2270.

3. IGB IV, αρ. 2250.

4. M a g i e, ό.π., 1580.

5. G r o a g, Reichsbeamte, 49-51.

6. BCH 61 (1937).

7. M a g i e, ό.π., 1583, 1591, 1595.

Τα περισσότερα από τα άτομα αυτά απαντούν σε επιγραφές των Φιλίππων. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν δυο απόμαχοι στρατιωτικοί: ο πρώτος είναι ο C. Valerius Valens Ulpianus, *veteranus cohortis XI urbanae, beneficiarius, praefectus fabrum* και *flamen divi Vespasiani*, γνωστός από επιτύμβια επιγραφή χαραγμένη σε μαρμάρινη σαρκοφάγο, που βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη αλλά προέρχεται από τους Φιλίππους¹. ο δεύτερος είναι ο C. Valerius Trophimianus, *veteranus legionis VII Claudiae*, που μνημονεύεται σε επιγραφή του 195 μ.Χ.². Τα άλλα άτομα, που μαρτυρούνται σε επιγραφές των Φιλίππων, είναι τα ακόλουθα: ο Valerius Evhel[pidus], σύζυγος της Claudia Cleo[patra]³, η Valeria Eucarpia και η κόρη της Valeria Amastris⁴, η Valeria Trophime⁵, η Valeria quae et Bendis⁶ και η Ουαλερία Μοντάνα, σύζυγος του Θράκα Αυρηλίου Ζιπύρωνος Διζανός⁷. Όπως μαρτυρούν το cognomen Άμαστρις και το signum Bendis, οι δυο από τις γυναίκες ανήκουν αντίστοιχα σε οικογένειες ανατολικής και θρακικής καταγωγής. Θρακικής επίσης καταγωγής ήταν και η τελευταία γυναίκα, που στο επιτύμβιό της μνημονεύονται οι θρακικοί θεοί Σουρεγέθης και Ήρων.

Από το territorium της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων και συγκεκριμένα από το σημ. Δοξάτο έχουμε μια λατινική επιγραφή, όπου μνημονεύεται μια ιέρεια της θρακικής θεάς Άρτεμης Γαζωρίας (*antistes Deanae Gazoriae*), η Valeria Severa⁸. Από επιγραφές πάλι του Carnuntum (1ου μ.Χ. αι.)⁹ και της Κάτω Μοισίας¹⁰ μας είναι γνωστοί δυο λεγεωνάριοι, ο C. Valerius και ο C. Valerius Longinus, από τους οποίους ο πρώτος καταγόταν από τους Φιλίππους και ο δεύτερος από την Ηράκλεια Σιντική (σημ. Σιδηρόκαστρο).

Από επιγραφές της Σίρρας (σημ. Σερρών) μας είναι γνωστά πέντε άτομα. Συγκεκριμένα σε επιτύμβια επιγραφή (157 μ.Χ.)¹¹ αναφέρονται δυο Ουαλέριες, η μια σύζυγος και η άλλη κόρη του Θράκα Βειθυος Βειθυος. Σε τιμητικές επιγραφές (του 2ου και του 3ου μ.Χ. αι.) μνημονεύονται ο Εισί-

1. AE 1950/51, 58-59, αρ. 4. Πρβ. SSM 457, αρ. 208.

2. CIL III, αρ. 14507, α 51. Πρβ. SSM 457, αρ. 204.

3. BCH 58 (1934) 474, αρ. 13.

4. BCH 47 (1923) 78, αρ. 38.

5. BCH, ό.π., 94, αρ. 30.

6. BCH 61 (1937).

7. BCH 60 (1936) 336-340.

8. BCH 22 (1898) 345-348.

9. Vorbeck, ό.π., 80, αρ. 206.

10. CIL III, αρ. 7441.

11. Samson, Strymon, 242 αρ. 46.

δωρος Ουαλερίου¹ και ο Αυ(ρήλιος) Ουαλέρις Αρτεμά², ενώ σε επιτύμβια επιγραφή (2ου-3ου μ.Χ. αι.) ο Αίλιος Ουαλεριανός³.

Τέλος, σε επιτύμβια επιγραφή από το σημ. Sandaski⁴ μνημονεύεται η Θράκισσα Μ(αρκία) Ουαλερία Πυρουσάλα και σε μια άλλη επιγραφή από την ανώνυμη αρχαία πόλη μεταξύ της Gorna Gradešnica⁵ και του Ilindenci ο απόμαχος στρατιωτικός Μ. Ουαλέριος Κρίσπος.

Το gentilicium Valerius, πολύ διαδομένο μεταξύ των στρατιωτικών, θα μπορούσε να συνδεθεί με τον Valerius Severus, ανθύπατο της Αχαΐας (γύρω στα 116 μ.Χ.)⁶, που θα είχε ίσως μεσολαβήσει για τη χορήγηση της *civitas Romana* στις οικογένειες των παραπάνω ατόμων.

Ουελλείοι (Velleii)

Από επιγραφές της Αμφίπολης και των Φιλίππων μας είναι γνωστοί πέντε Ουελλείοι (Valleii) με ελληνικό cognomen. Οι δυο από αυτούς ανήκουν στην τοπική αριστοκρατία και είναι: ο C(αίus)-L(ucius) Velleius Plato, *decurio* των Φιλίππων και ο γιος του C(αίus) Velleius Plato, *medicus*⁷. Από τους άλλους Βελλείους ο ένας, ο Μ(άρκος) Βελλείος Ζώσιμος⁸, ήταν ιερέας της Νέμεσης, και ο δεύτερος, ο Α. Velleius Onesimus⁹, γνωστός από αναστηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.), ήταν *cultor Silvani*: ενώ δεν γνωρίζουμε την ιδιότητα του τελευταίου ατόμου, του Γάϊου Ουελλ(είου) Απελλάτου, που μνημονεύεται σε επιτύμβια επιγραφή της Αμφίπολης¹⁰.

Στην gens Velleia ανήκουν πολλοί *negotiatores* της Ανατολής¹¹, καθώς και Ρωμαίοι άρχοντες της Μ. Ασίας¹².

Ουίβιοι (Vibii)

Στις επιγραφές μαρτυρούνται έξι άτομα που ανήκαν στην gens Vibia

1. Samsaris, Strymon, 235-236, αρ. 38.

2. Samsaris, ό.π., 231-233, αρ. 35.

3. Ό.π., 251, αρ. 63.

4. IGB IV, αρ. 2275.

5. IGB IV, αρ. 2247.

6. CIG 1732 a.

7. BCH 58 (1934) 472, αρ. 9.

8. BCH 48 (1924) 289, 293. 49 (1925) 240 [=SEG III, 104, αρ. 499, 500, 501]. Πρβ. ΜΠ 36, αρ. 303.

9. Δ-ΜΛΦ 736-738, αρ. 935.

10. Heuzey, Mission, 171, αρ. 100 [=Δ-ΜΛΦ 703, αρ. 858. Καφταντζή, ό.π., 401, αρ. 649]. Πρβ. Papastavru, Amphipolis, 83, αρ. 20.

11. Bl. Hatzfeld, Les trafiquants, 406.

12. Bl. Magie, ό.π., 1579 κ.ε.

και έχουν ελληνικά ή θρακικά *cognomina*. Τα τέσσερα από αυτά αναφέρονται σε επιτύμβιες επιγραφές των Φιλίππων και είναι: ο [:] Vibius Trophimus και ο γιος του C. Vibius Trophimus¹, ο Vibius Paris και η Θράκισσα σύζυγος του Vibia Piruzir². Από επιγραφή της σημ. Δράμας μας είναι γνωστός ο C. Vibius Daphnus³ κι από επιγραφή του σημ. χωριού Kalimanci (περ. Sandedaski) ο Αρτεμίδωρος Ουιβίου⁴.

Εκτός από πολυάριθμους *negotiatores*⁵, το gentilicium Vibius έφερε επίσης ένας Ρωμαίος άρχοντας της επαρχίας Αχαΐας (1ου μ.Χ. αι.)⁶, καθώς και Ρωμαίοι άρχοντες της Μ. Ασίας⁷.

Petronii

Με το gentilicium αυτό αναφέρονται σε αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων δυο cultores Silvani, ο Petronius Eutyches και ο Petronius Zosimus⁸.

Πιθανός χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους θα μπορούσε να θεωρηθεί κάποιος από τους Ρωμαίους άρχοντες των επαρχιών της Αχαΐας⁹ ή της Μ. Ασίας¹⁰ που ανήκαν στην gens Petronia.

Plotii

Η gens Plotia, στην οποία ανήκαν ένας legatus της Ασίας¹¹ κι ένας *quaestor* της Αχαΐας¹², αντιπροσωπεύεται μ' ένα άτομο, τον M. Plotius Gellios, cultor Silvani, που μνημονεύεται σε αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων¹³.

Ποπίλλιοι

Ένα επίσης άτομο, η Αμμία Ζωίλου η και Ποπιλλία, σύζυγος του T.

1. BCH 58 (1934) 475, αρ. 15 και 16.

2. AD 33 (1978), Χρονικά, Β', 292.

3. CIL III, αρ. 659 [=Dessau-ILS, αρ. 7189]. ΜΠ 119, αρ. 1085.

4. IGB IV, αρ. 2302.

5. Βλ. Hatzfeld, ό.π., 406.

6. IG VI, αρ. 1432.

7. Βλ. Magie, ό.π.

8. Δ-ΜΛΦ 738, αρ. 936.

9. CIL V, αρ. 1254.

10. Βλ. Magie, ό.π., 1579 κ.ε.

11. Βλ. Magie, ό.π., 1587.

12. CIL X, αρ. 4864.

13. Δ-ΜΛΦ 736-738, αρ. 935. Πρβ. ΜΠ 127, αρ. 1162.

Αρρίου Μένανδρου (βλ. πιο πάνω, σ. 182), αντιπροσωπεύει την gens Ποπίλ-
λεια. Κάποιος πρόγονός της θα είχε λάβει την *civitas Romana* από Ρωμαίο
άρχοντα της Μ. Ασίας¹, απ' όπου καταγόταν πιθανώς η οικογένειά της
(βλ. πιο πάνω, σ. 183).

Τουρπίλιοι

Με το gentilicium αυτό και με ελληνικό cognomen μας είναι γνωστό
ένα μόνο άτομο, που μνημονεύεται σε αναθηματική (;) επιγραφή (155/6 μ.
Χ.) των Σερρών², πρόκειται για τον Τουρπίλιο Εύτυχο. Η χορήγηση της
Ρωμαϊκής πολιτείας του θα μπορούσε να σχετιστεί μόνο μ' έναν ανθύπατο
της Κρήτης³ (βλ. ΧΡΠΜ II, σελ. 373-4).

Δ' κατηγορία

1. Οι στρατιωτικοί

Sertorii

Σε επιτύμβια λατινική επιγραφή (1ου-2ου μ.Χ. αι.) μνημονεύεται ο
C(aius) Sertorius Cesivecetrizis Besidelti f(i)lius), *eques missicus alae Antia-*
*nae*⁴.

Saufeii

Από λατινική επιγραφή, που βρέθηκε στη Bretagne, μας είναι γνωστός
ένας λεγεωνάριος της *legio VIII Macedonica*⁵ πρόκειται για τον C. Sau-
feius, γιο του Γάιου, καταγόμενο από την Ηράκλεια τη Σιντική (σημ. Σι-
δηρόκαστρο)⁶.

Tatinii

Από τρεις λατινικές επιγραφές (εποχής Φλαβίων) των Φιλίππων⁶ γνω-
ρίζουμε τον L. Tatinius Cnosus, *miles cohortis IV praetoriae, singularis et*
beneficiarius tribuni, optio, beneficiarius praefecti praetorio, evocatus Augusti.

1. Magie, ό.π., 1579 κ.ε.

2. Samsaris, Strymon, 236-238, αρ. 39.

3. RE VII, A2, στ. 1430.

4. Samsaris, Strymon, 267, αρ. 98 και σελ. 311, 322, όπου για τα ονόματά του.

5. Dessau, ILS, αρ. 2255.

6. BCH 56 (1932) 213 κ.ε., αρ. 8. 55 (1931) 220 κ.ε., αρ. 9. 62 (1938) 420-421, αρ. 7.

Σύμφωνα με την πρώτη επιγραφή, ο Φιλιππίσιος αυτός είχε τιμηθεί με τα *donna militaria* από τον αυτοκράτορα Δομιτιανό.

Victorii

Σε λατινική επιγραφή (εποχής Σεβήρων) της Ρώμης αναφέρεται ένας άλλος πραιτωριανός, ο [...] *Victorius Provinus*, που καταγόταν πιθανώς από την Ηράκλεια Σιντική (σημ. Σιδηρόκαστρο)¹.

2. Άλλοι φορείς σπάνιων ονομάτων γένους

L. Ac(c)ius Venustus. Σε αναθηματική επιγραφή (στον *Dominius Rincaleus*) των Φιλίππων². Η παράσταση του Θράκα ιππέα δεν αφήνει καμιά αμφιβολία για τη θρακική καταγωγή του ατόμου αυτού.

M. Acculeius M. f(i)lius, φίλος (*amicus*) του Θράκα δυνάστη *C. Iulius Roemetalca*. Σε τιμητική επιγραφή (1ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων³.

Atiarii. Από επιγραφές της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων και του *territorium* μας είναι γνωστοί τέσσερις φορείς του *gentilicium* *Atiarius*. Συγκεκριμένα σε αναθηματική επιγραφή (2ου μ.Χ. αι.) των Φιλίππων αναφέρονται δυο *cultores Silvani*, ο *L. Atiarius Moschos* και ο *L. Atiarius Thamyrys*⁴. Σε λατινική επιγραφή από το σημ. Δοξάτο μνημονεύεται ο *Atiarius Actmaeus*, εγγονός της Θράκισσας *Valeria Severa*⁵. Σε άλλη λατινική επιγραφή, χαραγμένη σε μαρμάρινη σαρκοφάγο, προερχόμενη από το σημ. χωριό Μικρόπολη (Δράμας), αναφέρεται η *Atiaria Acte*, σύζυγος του *Sevaeus Eutychus*⁶.

Avincilius Chrestus. Σε λατινική επιτύμβια επιγραφή των Φιλίππων⁷.

Λ(ούκιος) Κέστιος Ουλπιανός Λονγείνος. Σε ελληνική επιτύμβια επιγραφή (162 μ.Χ.) από το σημ. χωριό Κοναδενο (περ. *Sandaski*)⁸.

C. Volvius Narcissus, πατέρας της *Volvia Firmina*. Σε λατι-

1. Fol, *Les Thraces*, 218, αρ. 401.

2. Bl. P. Collart-P. Ducrey, ό.π., 34, αρ. 5.

3. BCH 56 (1932) 202-203, αρ. 4.

4. Δ-ΜΛΦ 736-738, αρ. 935. Πρβ. ΜΠ 26, αρ. 195 και 196.

5. BCH 22 (1898) 345-348.

6. Heuzey, *Mission*, 161, αρ. 89.

7. BCH 57 (1933) 376, αρ. 31.

8. IGB IV, αρ. 2304.

νική επιτύμβια επιγραφή (αυτοκρατορικών χρόνων) από το σημ. χωριό Νέος Σκοπός (Σερρών)¹.

Γενικές διαπιστώσεις και συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα πορίσματα της παρούσας έρευνας, στις επιγραφές (ελληνικές και λατινικές) του ανατολικού τμήματος της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας αναγνωρίζονται, άλλοτε με μικρότερη κι άλλοτε με μεγαλύτερη βεβαιότητα, διακόσιοι είκοσι (220) συνολικά νέοι *cives Romani* ή καλύτερα απόγονοί τους (δεύτερης, τρίτης κλπ. γενιάς)² έναντι διακοσίων πενήντα έξι (256) που έχουν επισημανθεί στη Θράκη³, τετρακοσίων πενήντα δύο (452) στη Θεσσαλονίκη⁴ και τριακοσίων είκοσι έξι (326) στη Βέροια⁵.

Από τους διακοσίους είκοσι αυτούς νέους Ρωμαίους οι εκατό δεκαπέντε (δηλ. ένα ποσοστό 52,3%) ανήκουν, σύμφωνα με τα κριτήρια που καθορίσαμε στην αρχή της παρούσας μελέτης, στην Α' κατηγορία, δηλ. φέρουν αυτοκρατορικά gentilicia: Ιούλιοι, Κλαύδιοι, Φλάβιοι, Κοκκήιοι, Ούλπιοι, Αίλιοι και (Μ.) Αυρήλιοι (βλ. σχετικό στατιστικό πίνακα). Από τους υπόλοιπους οι είκοσι εννιά (δηλ. το 13,2%) ανήκουν στη Β' κατηγορία και φέρουν τα gentilicia: Aemilii, Annii, Antonii, Iunii, Καϊκέλιοι, Κάσσιοι, Κλώδιοι, Cornelii, Licinii, Λουκείλιοι, Πομπείοι, Πομπώνιοι, Τερέντιοι, Varii και Vettii. Άλλοι εξήντα τρεις (δηλ. το 28,6%) ανήκουν στη Γ' κατηγορία: Domitii, Ουολούμνιοι, Titii, Varinii και Άρριοι, Atilii, Aufidii, Ερέννιοι, Coelii, Ουαλέριοι (Valerii), Ουελλείοι (Velleii), Ουίβιοι (Vibii), Petronii, Plotii, Ποπίλλιοι, Τουρπίλιοι. Τέλος, οι δεκατρείς (δηλ. το 5,9%) κατατάσσονται στη Δ' κατηγορία: Saufei, Sertorii, Tatinii, Victorii και Accii, Acculeii, Atiarii, Avincilii, Κέσσιοι, Volvii.

Τα στοιχεία του στατιστικού πίνακα που παραθέτουμε και που αφορούν τις βέβαιες ατομικές χορηγήσεις της Α' κατηγορίας είναι πολύ διδακτικά για το ρυθμό των πολιτογραφήσεων και την εξέλιξη της ρωμαϊκής πολιτογραφικής πολιτικής. Όπως προκύπτει λοιπόν από τον πίνακα αυτόν, η εκατοστιαία αναλογία των ατόμων με αυτοκρατορικά gentilicia δεν διαφέρει

1. Samsaris, Strymon, 275, αρ. 110.

2. Σε αυτούς δεν συμπεριλαμβάνονται ασφαλώς οι 65 Αυρήλιοι της ίδιας περιοχής, που είχαν λάβει την civitas Romana με βάση το διάταγμα του Καρακάλλα, βλ. Σαμσάρης, Constitutio Antoniniana, 345-348.

3. Βλ. Σαμσάρης, Έρευνες στη Θράκη, 277.

4. ΧΡΙΠΜ Ι, 347.

5. ΧΡΙΠΜ ΙΙ, 375.

σχεδόν καθόλου από εκείνη που απαντά κανείς στις περιπτώσεις της Θεσσαλονίκης και της Βέροιας, παρόλο που ο συνολικός αριθμός των ατόμων αυτών διαφέρει αισθητά: στη Θεσσαλονίκη είναι τριακόσια δυο (302) άτομα¹ και στη Βέροια εκατόν ογδόντα πέντε (185) άτομα² έναντι των εκατό δεκαπέντε (115) που έχουμε στην περιοχή που μας ενδιαφέρει.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ
ΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ GENTILICIA

Δυναστεία	Gentilicia ή παράγωγα cognomina	Αριθμός ατόμων	Συνολικός αριθμός πολιτο- γραφήσεων	Εκατο- στιαία αναλογία
Ιουλιο-Κλαυδιανή	Ιούλι(οι ή -ανοί)	42	63	54,7 %
	Κλαύδι(οι ή -ανοί)	21		
Φλαβίων	Φλάβι(οι ή -ανοί)	17	17	14,8 %
Αντωνίων	Κοκκήιοι	1	35	30,5 %
	Ούλπι(οι ή -ανοί)	10		
	Αίλι(οι ή -ανοί)	10		
	(Μ.) Αυρήλιοι	14		
Σύνολο			115	

Επίσης, εντύπωση προκαλεί κι εδώ το πολύ αυξημένο ποσοστό των Ιουλίων και Κλαυδίων, το οποίο, λόγω των ειδικών ιστορικών και δημογραφικών συνθηκών, ίσως να μην αντικατοπτρίζει αντίστοιχο ποσοστό πολιτογραφήσεων κατά την περίοδο βασιλείας της Ιουλιο-Κλαυδιανής δυναστείας. Αντίθετα, θα μπορούσε αυτό ν' αποδοθεί και σ' έναν άλλο παράγοντα³: συγκεκριμένα στη μεγάλη χρονική απόσταση —συνήθως 1-2 αιώνων— που μεσολαβεί μεταξύ των χορηγών αυτοκρατόρων της παραπάνω δυναστείας και των επιγραφών μας, που οι περισσότερες χρονολογούνται στο 2ο-3ο μ.Χ. αι. Κατά το μακρό αυτό χρονικό διάστημα, με τη μεταβίβαση του gentilicium από γενιά σε γενιά, είναι φυσικό να έχουμε συνεχή πολλαπλασιασμό των φορέων του, ανάλογο με τον αριθμό των γενιών που μεσολάβησαν από την απονομή της *civitas Romana* ως τη χρονολογία των επιγραφών μας. Πράγματι, υπολογίζοντας ότι από την Ιουλιο-Κλαυδιανή δυναστεία ως το 2ο-3ο μ.Χ.αι. είχαν μεσολαβήσει περίπου έξι γενιές, από τη δυναστεία των Φλαβίων περίπου τέσσερες γενιές κι από τη δυναστεία

1. ΧΡΠΜ I, 377 (στατιστικό πίνακα Α').

2. ΧΡΠΜ II, 348 (στατιστικό πίνακα Β').

3. Βλ. Κ. Μ π ο υ ρ α ζ έ λ η, Θεία δωρεά, Αθήνα 1989, 124.

των Αντωνίνων περίπου τρεις, παρατηρούμε ότι τα ποσοστά των νέων Ρωμαίων πολιτών και των απογόνων καθεμιάς γενιάς διαμορφώνονται, αντίστοιχα κατά δυναστεία, ως εξής: $63 : 6 = 1,5$, $17 : 4 = 4,2$ και $35 : 3 = 11,6$. Αυτό σημαίνει ότι ο ρυθμός των πολιτογραφήσεων, όσο μπορούμε να κρίνουμε με βάση τα αυτοκρατορικά gentilicia, παρουσιάζει προοδευτική αύξηση από δυναστεία σε δυναστεία και κορυφώνεται στην εποχή των Αντωνίνων, οπότε έχουμε οχταπλάσια περίπου αύξηση ($11,6 : 1,5 = 7,7$) των πολιτογραφήσεων σε σύγκριση μ' εκείνες των χρόνων της Ιουλιο-Κλαυδιανής δυναστείας. Η σταδιακή αυτή αύξηση συμβαδίζει με τη γνωστή εξέλιξη της πολιτογραφικής πολιτικής των Ρωμαίων αυτοκρατόρων και το ενδιαφέρον τους για την περιοχή αυτή.

Η στατιστική μελέτη των πολιτογραφήσεων, με βάση την τοπογραφική τους κατανομή στο γεωγραφικό χώρο που εξετάζουμε, δείχνει ότι η συντριπτική πλειοψηφία τους (το 95,9%) απαντά σε πέντε πόλεις (και στις επικράτειές τους): το 60% στη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων (και στο territorium), το 13,2% στη Σίρρα (σημ. Σέρρες), το 10,9% στην ανώνυμη αρχαία πόλη που βρισκόταν στο σημ. Sandaski της Βουλγαρίας, το 8,2% στην Ηράκλεια Σιντική (σημ. Σιδηρόκαστρο) και το 3,6% στην Αμφίπολη. Το υπόλοιπο ποσοστό που είναι πολύ χαμηλό (δηλ. 4%) απαντά στις άλλες πέντε αρχαίες πόλεις της κάτω και μέσης κοιλάδας του Στρυμόνα (Βέργη, Γάζωρο, Τράγιο κλπ.). Όσον αφορά πάλι την κατανομή των νέων Ρωμαίων πολιτών, με βάση την πληθυσμιακή γεωγραφία, διαπιστώνει κανείς—χωρίς να λάβει βέβαια υπόψη του τις σχετικές επιγραφές που βρέθηκαν extra fines—ότι οι εκατό σαράντα εφτά (δηλ. το 66,8%) ανήκουν στον αστικό και οι πενήντα (δηλ. το 22,7%) στον αγροτικό πληθυσμό. Το σχετικά αξιόλογο ποσοστό των ατόμων που ανήκουν στον αγροτικό πληθυσμό δικαιολογείται, νομίζουμε, από την αξιόλογη αριθμητική παρουσία στρατιωτικών (βλ. πιο κάτω, σ. 193) που οι περισσότεροι θα προέρχονταν από την ύπαιθρο.

Σχετικά με τις κοινωνικές διαστάσεις του φαινομένου των ατομικών χορηγήσεων και της διάδοσης της *civitas Romana*, διαπιστώνεται ότι, στο σύνολο των διακοσίων είκοσι (220) νέων Ρωμαίων πολιτών ή απογόνων τους, οι εξήντα (δηλ. το 27,3%) είναι μέλη της τοπικής αριστοκρατίας, δηλ. ανήκαν στην τάξη των *honestiores*: οι τριάντα τέσσερις από αυτούς είχαν καταλάβει, σύμφωνα με τις επιγραφικές μαρτυρίες, ανώτερα πολιτικά (επαρχιακά, δημοτικά) ή θρησκευτικά αξιώματα· για τους υπόλοιπους είκοσι έξι η αριστοκρατική τους καταγωγή αναγνωρίζεται έμμεσα με βάση διάφορα εξωτερικά κριτήρια (μαρμάρινη σαρκοφάγος, οικονομική ευχέρεια για νέγερση ή επισκευή ναών κ.ά.). Αν σε αυτούς προστεθούν και σαράντα έξι

στρατιωτικοί (ή συγγενείς τους), που θα μπορούσαν να συγκαταλεχθούν μεταξύ των *honestiores*, τότε το ποσοστό των νέων Ρωμαίων πολιτών της αριστοκρατικής τάξης ανέρχεται περίπου σε 48%. Το αυξημένο αυτό ποσοστό είναι ενδεικτικό της ιδιαίτερης εύνοιας που είχε δείξει η ρωμαϊκή εξουσία προς την τοπική αριστοκρατία (ελληνο-θρακική), καθώς και της εντατικής στρατολόγησης—κυρίως Θρακών—στο ρωμαϊκό στρατό, αφού όλοι οι απόμαχοι ήταν γνωστοί για τη νομιμοφροσύνη τους προς τη Ρώμη.

Όσο για την εθνικότητα των νέων Ρωμαίων πολιτών, ο προσδιορισμός της είναι πολύ προβληματικός· κι αυτό, λόγω των μικτών γάμων και της μεγάλης προόδου που σημείωσε, κατά την αυτοκρατορική περίοδο, ο εξελληνισμός των Θρακών, καθώς και ο εκλατινισμός τους (στη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων και στο *territorium*)¹. Βέβαια, με βάση τα κριτήρια αναγνώρισης των Θρακών που θέσαμε στην αρχή της μελέτης μας, διαπιστώνεται η παρουσία πενήντα πέντε νέων Ρωμαίων πολιτών θρακικής καταγωγής, δηλαδή ένα ποσοστό 25% στο συνολικό αριθμό των διακοσίων είκοσι. Ωστόσο, θεωρείται βέβαιο ότι το ποσοστό αυτό στην πραγματικότητα δεν αντιπροσωπεύει παρά ένα μικρό μόνο μέρος των Θρακών που μας ενδιαφέρουν, αφού δεν είναι δυνατό ν' αναγνωριστούν οι περισσότεροι από αυτούς που είχαν εξελληνιστεί ή εκλατινιστεί πλήρως, χωρίς ν' αφήσουν στις επιγραφές τους το παραμικρό ίχνος της θρακικής τους καταγωγής. Έτσι, π.χ., δεν υπάρχουν ενδείξεις για την εθνικότητα αρκετών στρατιωτικών που φέρουν ρωμαϊκά ονόματα· νομίζουμε όμως ότι αυτοί, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, είναι Θράκες, αφού γνωρίζουμε ότι αυτοί ήταν που προτιμούσαν κυρίως το στρατιωτικό επάγγελμα. Συνεπώς, υπολογίζοντας μεταξύ των Θρακών και τους πλήρως εξελληνισμένους ή εκλατινισμένους, καθώς και όλους σχεδόν τους στρατιωτικούς, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι το ποσοστό των νέων Ρωμαίων πολιτών θρακικής καταγωγής θα ξεπερνούσε κατά πολύ το 50%.

Οι ατομικές χορηγήσεις της *civitas Romana* είχαν παντού ως φυσικό επακόλουθο το νομικό εκρωμαϊσμό των *peregrini*, χωρίς όμως ν' αλλοιώσουν σε όλες τις περιπτώσεις την ανθρωπωνυμική φυσιογνωμία του τόπου². Στην περιοχή ωστόσο που εξετάζουμε λειτουργησαν αυτές πρώτα απ' όλα ως ανασταλτικός παράγοντας του εξελληνισμού των Θρακών· έπειτα ευνόησαν—ειδικά στους Φιλίππους και την αγροτική τους περιοχή—το φαινόμενο του ανθρωπωνυμικού εκρωμαϊσμού των κατοίκων της. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται από τη στατιστική μελέτη των ονομάτων που έφεραν οι νέοι

1. Για λεπτομέρειες βλ. Σ α μ σ ά ρ η, Εξελληνισμός της Θράκης, *passim*.

2. Πρβ. ΧΡΙΤΜ II, 379.

cives Romani. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι, σε σύνολο εκατόν ενενήντα (190) ατόμων που τα επωνύμιά τους μνημονεύονται στις επιγραφές, οι ογδόντα εννιά (δηλ. το 46,8%) έχουν ρωμαϊκά *cognomina*, οι ογδόντα οχτώ (δηλ. το 46,3%) ελληνικά και οι δεκατρείς (δηλ. το 7%) θρακικά *cognomina*. Επίσης, από τυπολογική άποψη, παρατηρεί κανείς ότι, στο σύνολο των διακοσίων είκοσι ατόμων, τα εκατόν τρία (δηλ. το 46,8%) άτομα ακολουθούν το ρωμαϊκό τριώνυμο σύστημα, τα εκατόν ένα (δηλ. το 45,9%) το ελληνικό διώνυμο σύστημα και τα δεκαέξι (δηλ. το 7,2%) έχουν ένα μόνο όνομα.

Το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από την παρούσα έρευνα είναι ότι η ίδρυση της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων (42 π.Χ.) είχε συμβάλει σημαντικά στη διάδοση της *civitas Romana* μεταξύ των *peregrini* του ανατολικού τμήματος της επαρχίας Μακεδονίας, αφού από τους Φιλίππους έχουμε το 60% των νέων *cives Romani* (ή απογόνων τους).

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Collart, Philippes: P. Collart, Philippes, ville de Macédoine depuis ses origines jusqu' à l'époque romaine, Paris 1937.
- Δ-ΜΛΦ: Μ. Δημιτσα, Η Μακεδονία εν λίθοις φθεγγομένοις και μνημείοις σωζόμενοις, Αθήναι 1896 (φωτοτ. ανατ.: Chicago 1981, με εισαγωγή του Α. Οικονομίδη).
- Fol, Les Thraces: A. Fol, Les Thraces dans l'Empire romain d'Occident (Ier-IIIe s.), 2e partie: Documentation épigraphique, «Godišnik na Sofiskija Universitet-Filologičeski fakultet» 62 (1968), τεύχ. 3, 197-273.
- Groag, Reichsbeamte: E. Groag, Die römischen Reichsbeamte von Achaia bis auf Diokletian, Wien 1939.
- Hatzfeld, Les trafiquants: J. Hatzfeld, Les trafiquants Italiens dans l'Orient Hellénique, Paris 1919.
- Heuzey, Mission: L. Heuzey - H. Daumet, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1876.
- ΧΡΙΠ Ι-ΙΙ: Δ. Σαμσάρη, Ατομικές χορηγήσεις της Ρωμαϊκής πολιτείας (*civitas Romana*) και η διάδοσή της στη ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία (I. Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης, πρωτεύουσας της επαρχίας, II. Η περίπτωση της Βέροιας, έδρας του κοινού των Μακεδόνων), «Μακεδονικά» 26 (1987/88) 308-353. 27 (1989/90) 327-382.
- IGB IV: G. Mihailov, Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae, IV, Serdicae (Sofia) 1966.
- Magie, Asia Minor: D. Magie, Roman rule in Asia Minor to the end of the Third Century after Christ, I-II, 1950.
- ΜΠ: Δ. Κανατσούλη, Μακεδονική προσωπογραφία (από του 148 π.Χ. μέχρι των χρόνων του Μ. Κωνσταντίνου), Θεσσαλονίκη 1955.
- ΜΠ-Σ: Δ. Κανατσούλη, Μακεδονική προσωπογραφία. Συμπλήρωμα, Θεσσαλονίκη 1967.

- PAM A'-B': Θ. Σαρίκας, Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας, Α' και Β', Θεσσαλονίκη 1971 και 1977.
- Σαμσάρι, Ιστορική γεωγραφία: Δ. Σαμσάρι, Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976.
- Σαμσάρι, Εξελληνισμός της Θράκης: Δ. Σαμσάρι, Ο εξελληνισμός της Θράκης κατά την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1980.
- Σαμσάρι, Έρευνες στη Θράκη: Δ. Σαμσάρι, Έρευνες στην ιστορία, την τοπογραφία και τις λατρείες των ρωμαϊκών επαρχιών Μακεδονίας και Θράκης, V. Η πολιτογραφική πολιτική των Ρωμαίων αυτοκρατόρων και η διάδοση της Ρωμαϊκής πολιτείας στη ρωμαϊκή επαρχία Θράκης, Θεσσαλονίκη 1984, σσ. 130-302.
- Σαμσάρι, Constitutio Antoniniana: Δ. Σαμσάρι, Εφαρμογή και συνέπειες του διατάγματος του Καρακάλλα (*constitutio Antoniniana*) στη Μακεδονία, «Αφιέρωμα εις τον Κωνσταντίνον Βαβούσκον», τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 339-353.
- Samsaris, Strymon: D. C. Samsaris, La vallée du Bas-Strymon à l'époque impériale (Contribution épigraphique à la topographie, l'onomastique, l'histoire et aux cultes de la province romaine de Macédoine), «Δωδώνη» 18 (1989), τεύχ. 1, σσ. 203-382.
- SSM: Th. Sarikakis, Des soldats macédoniens dans l'armée romaine, «Ancient Macedonia», II (Papers read at the Second International Symposium held in Thessaloniki, 19-24 August 1973), Thessaloniki 1977.
- Stein, Thracia: A. Stein, Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia, Sarajevo 1920.

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΔΗΜ. Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

SUMMARY

Dimitrios C. Samsaris, The individual grants of the Roman citizenship (*civitas Romana*) and its expansion in the Roman province of Macedonia, III. The Eastern department of this province.

In the frame of a wider study on the subject of the individual grants (*viritalis*) of the Roman citizenship (*civitas Romana*) and his expansion in the Roman province of Macedonia (cf. the two previous volumes of the «Makedonika»), we publish here the results of our research concerning the Eastern department of this province, which include the Greek Eastern Macedonia and the Bulgarian Macedonia of to day.

From the point of view of method for identifying the *peregrinos* granted with the Roman citizenship, we classify them into four groups, according to the reliability of their identification through the inscriptions. In the first group we classify those bearing the *gentilicia* of Emperors (115 persons): 42 *Iulii*, 21 *Claudii*, 17 *Flavii*, 1 *Cocceius*, 10 *Ulpii*, 10 *Aelii* and 14 (M.) *Aurelii*.

The second group consists of 29 persons with a gentilicium common among the Roman magistrates of the province of Macedonia or the others Eastern provinces and the Italian traders (*negotiatores*): *Aemilii*, *Annii*, *Antonii*, *Junii*, *Caecelii*, *Cassii*, *Clodii*, *Cornelii*, *Licinnii*, *Lucilii*, *Pompeii*, *Pomponii*, *Terentii*, *Varii* and *Vettii*. In the third group we classify 63 persons with a gentilicium belonging to the Roman magistrates of the Eastern provinces or a gentilicium common among these magistrates and the Italian traders: *Domitii*, *Volumnii*, *Titii*, *Varinii*, and *Arrii*, *Atilii*, *Aufidii*, *Herennii*, *Coelii*, *Valerii*, *Velleii*, *Vibii*, *Petronii*, *Plotii*, *Popillii*, *Turpillii*. Finally the fourth group consists of 13 persons, mainly militaries, bearing rare gentilicia: *Accii*, *Acculeii*, *Atiarii*, *Avincilii*, *Cestii*, *Saufeii*, *Sertorii*, *Tatinii*, *Victorii* and *Volvii*. Thus, the *peregrini* of our region who had become Roman citizens reach the number of 220.

The article ends with general conclusions and verifications, as the following: We have the highest percentage of naturalisations in the period of the Antonins; a high percentage (48 %) of these concerns members of the local aristocracy (*honestiores*) and also persons of Thracian origin (mainly militaries). Finally our research has proved that: 1) the expansion of the Roman citizenship and the Roman law in our region did result in the onomastic Romanization, since 89 persons (46,8 %) received Roman *cognomina*; 2) the founding of the Roman colony of Philippi did favour the expansion of the Roman citizenship in our region.